Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Angažovanost rodičů při resocializaci mladistvých delikventů

Zielonková Petra

Vedoucí práce:

Mgr. Zuzana Janotková

Praha 2013

Prague College of Psychosocial Studies

The engagement of parents in the rehabilitation of juvenile delinquent

Petra Zielonková

The Diploma Thesis Work Supervisor:
Mgr. Zuzana Janotková

Prague 2013

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s využitím pramenů a literatury uvedené v seznamu.

V Praze, dne 26.4.2013 .....

Ráda bych poděkovala paní Mgr. Zuzaně Janotkové za odborné vedení a pomoc při vytváření této bakalářské práce, za její cenné rady, připomínky, vstřícnost a ochotu. A taktéž kurátorům pro mládež a rodičům, kteří mi umožnili tento výzkum uskutečnit.

OBSAH

Úvod ……... 7

Teoretická část …….. 8

1 Výklad pojmů ……. 8

1.1 Základní pojmy …….. 8

1.2 Angažovanost ……... 10

2 Mladistvý delikvent …….. 12

2.1 Dospívání a adolescentní krize ……. 12

2.2 Sociální maladaptace a disociální chování ……... 13

2.2.1 Sociální maladaptace ……..... 14

2.2.2 Disociální porucha osobnosti ……..... 14

2.3 Kriminalita a delikvence mladistvých …….. 15

2.3.1 Specifické znaky trestné činnosti ……..... 15

2.3.2 Struktura kriminality ……..... 16

2.3.3 Druhy trestů ……..... 16

2.4 Příčiny delikventního jednání …….. 16

2.4.1 Dědičnost …… 17

2.4.2 Syndrom hyperaktivity ……... 17

2.4.3 Osobnost …… 18

2.4.4 Škola ……..... 18

2.4.5 Vrstevníci ……... 19

3 Rodina a její výchovné styly ……... 20

3.1 Výzkumy psychické deprivace …… 21

3.2 Rodiče a jejich význam pro jedince ……. 22

3.3 Výchova a výchovné styly v rodině ……..… 23

4 Resocializace a způsoby intervence …… 26

4.1 Resocializace …… 26

4.1.1 Prostředky resocializace ……. 27

4.1.2 Metody resocializace ……..…… 27

4.2 Způsoby resocializace a intervence u nás …… 28

4.2.1 Výchovný ústav …….. 29

4.2.2 Diagnostický ústav ……. 30
4.2.3 Středisko výchovné péče …… 30
4.3 Možnosti práce s delikventní mládeží v zahraničí ……... 31
5 Možnosti psychoterapie ……... 32
Empirická část …….. 34
6 Vlastní výzkumné šetření …… 34
6.1 Výzkumný soubor …… 34
6.2 Metodologie ……. 36
6.3 Výsledky šetření ……... 38
6.3.1 Obecná charakteristika výzkumného vzorku ……..... 38
6.3.2 Angažovanost rodičů ve spolupráci s kurátorem pro mládež … 39
6.3.3 Angažovanost rodičů ve spolupráci s výchovnými zařízeními .. 41
6.3.4 Angažovanost rodičů po návratu mladistvého z výchovného zařízení domů ……..... 44
6.3.5 Angažovanost rodičů ve výchově …….. 46
6.3.6 Míra zodpovědnosti se schopností sebereflexe …….. 53
6.4 Závěr výzkumu …… 57
Závěr ……. 60
Seznam použité literatury ……... 61
Přílohy ……... 64
Anotace ……. 70
Abstract ……. 71
Bibliografické údaje ……. 72

ÚVOD

Dětská kriminalita a kriminalita mladistvých je aktuální problém soudobé společnosti, o kterém slýcháváme především z televizních zpráv a internetových článků. Je zde snaha tyto mladistvé potrestat, vyhledat vhodné metody prevence, zabezpečit pořádek. Nevidím však snahu pracovat s takovýmto dítětem v jeho přirozeném prostředí, do toho se totiž po převýchovném procesu opět vrací. A proto mne zajímalo, jaká funkce náleží v tomto případě rodičům a jaký postoj rodiče k asociálně chovajícímu mladistvému zaujímají. Mým cílem je zjistit angažovanost rodičů při převýchově a opětovnému začlenění mladistvého delikventa do společnosti a tím mu dát druhou šanci pro život.

Práci rozděluji na část teoretickou a část empirickou. Teoretická část se skládá z 6 témat, kterými se chci postupně dostat k objasnění důležitosti rodičů při resocializaci mladistvých delikventů. V první kapitole vymezuji základní pojmy, v druhé kapitole pak vymezuji angažovanost jak z hlediska odbornosti, tak z mého pohledu pro pochopení její významnosti v této práci. Další kapitola se týká mladistvého delikventa, kde se zabývám charakteristikou problémového dospívání, adolescentní krizí a sociální maladaptaci, krátce definuji kriminalitu mladistvých. Na tuto kapitolu navazuji čtvrtou, jelikož hlavním faktorem podílejícím se na vzniku delikventního chování je pro mne rodina a s ní spojené výchovné styly v rodině. Resocializací a jejím základním charakteristikám se zabývám v páté kapitole. Teoretickou část jsem uzavřela pojednáním o psychoterapii a jejich možnostech ve spolupráci rodičů a mladistvého.

Empirickou část rozděluji do dvou částí. V první charakterizuji metodologii výzkumného šetření, vybraný výzkumný vzorek, použitou metodu sběru dat a způsob zpracování dat. V druhé části formuluji výsledky šetření a závěr.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VÝKLAD POJMŮ

V první kapitole se zaměřuji na základní pojmy a jejich objasnění.

1.1 Základní pojmy

Základními pojmy v mé práci jsou: rodiče, resocializace, mládež, dítě, mladistvý, mladý dospělý, kriminalita, delikvence, prekriminalita a kriminalita mládeže.

Rodiče lze ve velmi volné kategorizaci rozdělit na rodiče zaměřené na dítě – vřelí, pečující, uvolnění, angažování na životě svých dětí, a na rodiče zaměřené na sebe – studení, rezervovaní, více se zabývají svými vlastními zájmy a činnostmi (Hartl a Hartlová, 2009, s. 511).

Resocializace je opětná socializace u člověka propuštěného z dlouhodobé péče ústavní, vězeňské, nemocniční aj. (Hartl a Hartlová, 2009, s. 507).

Mládež je ve společenských vědách spojována s různými věkovými kategoriemi na právu nezávislými. Nejširší rozpětí má pohled sociologický. Kriminologická literatura pod pojmem mládež zahrnuje tři věkové skupiny; *děti, mladistvé a mladé dospělé* (Zoubková, 2002, s. 12).

Dítě mladší 15 let je terminologie užívaná trestním právem. Trestní řád tuto kategorii osob označuje jako „osoby, které pro nedostatek věku nejsou trestně odpovědné“. Úmluva OSN chápe dětmi osoby nezletilé (Zoubková, 2002, s. 12).

Mladistvý je osoba, která v době spáchání trestného činu dovršila patnáctý rok a nepřekročila osmnáctý rok svého věku (Večerka, 2004). Na trestání

mladistvých se vztahuje zvláštní ustanovení i zvláštní způsob řízení a zachovává se, dokud pachatel nepřekročí devatenáctý rok svého věku (Zoubková, 2002, s. 13).

Mladý dospělý je věková kategorie od osmnácti let výše. Horní hranice je chápána velmi volně, do 21 let, jindy do 24 let, ale také i 30 let (Zoubková, 2002, s. 13).

Kriminalita je úhrn sociálně škodlivých jevů, které jsou stanoveny v trestních kodexech. V současné právní úpravě jsou to trestné činy - v průběhu minulých období to byly zločiny, přečiny, přestupky i provinění (Zoubková, 2002, s. 11). Kriminalitou rozumíme souhrn sociálně podmíněných aktivit, které mají relativně četný výskyt, ve zvýšené míře ohrožují společnost a jsou prohlášeny platným zákonodárstvím za trestné činy, respektive přečiny (Jedlička a Koťa, 1998, s. 104).

Delikvence (antisociální chování) obecně označuje protiprávní jednání. Zahrnuje dva druhy jednání a to delikty (i civilní delikty), tedy skutky, které zahrnují odpovědnost za náhradu škody v občanském právu a za druhé je do delikvence zahrnována prekriminalita (Zoubková, 2002, s. 11).

Prekriminalita jsou činy jinak trestné, kterých se dopouštějí děti před dosažením trestní odpovědnosti a které, pokud by ji spáchaly osoby starší, by byly považovány za trestné činy (Zoubková, 2002, s. 11).

Kriminalita mládeže je součástí celkové kriminality, která zahrnuje jednání mladistvých osob, jehož důsledkem je porušení společenských zájmů na takovém stupni nebezpečnosti, který je charakteristický pro trestní čin. Kriminalitou mladistvých bývá také označována v některých oborech, např. psychiatrii a ve speciální pedagogice, termínem „juvenilní delikvence“ (Jedlička aj., 1998, s. 104).

Juvenilní delikvence je termín často užívaný v soudnictví pro trestné jednání mladistvých (Hartl a Hartlová, 2009, s. 100).

1.2 Angažovanost

Angažovanost lze chápat jako účastnost či motivaci účasti (Linhart aj., 2003, s. 32), také si pod ní můžeme představit zájem prosadit se či zaujmout určité stanovisko. Starší slovník cizích slov uvádí pod pojmem angažovanost: „*být při něčem horlivě činným, zúčastnit se něčeho s velkým zaujetím"* (Rejman, 1971, s. 18). Pozdější slovník cizích slov poskytuje další tvary tohoto slova, které popisuje angažovaného člověka tak, že se angažuje, čili o něco usiluje. V profesní sféře se často hovoří o angažovanosti ve formě angažovat někoho, a to zaměstnat na základě nějakého angažmá, nebo také učinit někoho účastněným, např. výchovná zařízení mohou angažovat a tak učinit rodiče účastněnými v procesu resocializace, v mém případě. Angažovat se, ve smyslu činit to ze své vůle, znamená stát se osobně účastným, projevovat aktivní zájem o něco, o někoho a exponovat se pro něj (Kraus aj., 2005, s. 54). Exponovat se je zvláštní snahou a horlivostí se něčeho účastnit, pro něco pracovat (Kraus aj., 2005, s. 227).

Samotné zdroje, jež hovoří o angažovanosti rodičů při resocializaci mladistvých delikventů, zůstaly pro mne skryty, ale i přesto jsem nalezla pár pramenů, jež se alespoň částečně zmiňují a popisují angažovanost rodičů ve věcech jejich dětí a její důležitosti. Obecně angažovaný pracovník má význam prvořadý, protože jenom angažovaný člověk může být nositelem změn. Úkolem takovéhoto angažovaného pracovníka, já to zkonkretizuji na rodiče, je pochopit, zajímat se, vcítit se, přijmout jiného člověka – dítě takového, jaký je a prostě ho mít rád (Kopřiva, 2006). Rodičovská angažovanost je mnohostranná, protože zahrnuje širokou škálu rodičovských vzorců chování a rodičovských praktik, pozitivně ovlivňuje proces učení, výsledky dětí a studentů ve školách a často podporuje otevřenou a jasnou komunikaci mezi rodičem a dítětem. Rodičovská angažovanost má významný efekt na dětský úspěch (Harris aj., 2009).

Ve své práci chápu angažovanost rodičů při resocializaci mladistvých delikventů jako schopnost vnímání zodpovědnosti rodiče za dítě a jeho chování, přístup, zájem a aktivní podíl rodiče na vyhledávání výchovných zařízeních a pomocných programů při převýchově dítěte. Také shledávám důležitost ve schopnosti rodiče určité sebereflexe a tudíž práce sám na sobě. Angažovanost rodiče vidím taktéž ve spolupráci s kurátorem pro mládež, jelikož zde dochází často k prvotnímu uvědomění rodiče, že je něco špatně, a zároveň mladistvého, že překročil určitou hranici.

2 MLADISTVÝ DELIKVENT

V druhé kapitole vymezuji mladistvého delikventa nejenom z pohledu kriminální sféry a to specifikami trestné činnosti, druhů trestů a příčin, ale také z pohledu psychologického, tzn., že se přikláním k názoru, že delikvence a různé přestupky v období dospívání nemusí souviset hned s kriminální dráhou, ale že mohou být jednoduše součástí přirozeného vývoje a tudíž je potřeba pohlížet se na danou problematiku z více úhlů. Patří sem tedy témata období dospívání a adolescentní krize, sociální maladaptace a disociálního chování, kriminality a delikvence mladistvých.

Mladistvý delikvent se projevuje konflikty s normami v době dospívání, do té doby je jeho vývoj nenápadný, chybí asociální projevy v dětství. V době puberty dochází ke zlomu, jedinec se stává těžko ovladatelným, nerespektuje některé sociální ani právní normy, objevuje se typický obraz mladistvé delikvence (např. krádeže v obchodech, poškozování cizí věcí, výtržnictví, atd.). Mladiství delikventi se dopouštějí převážně příležitostné kriminality, ve které dominuje protest vůči rodičům (dospělým). Kolem 18. až 21. roku obvykle dochází k poklesu, vyhasíná problematické jednání. To však nastává jedině tehdy, pokud nasbírali dostatečný „sociální kapitál“, který jim pomáhá se zařadit do společnosti, tedy v průběhu dětství zhruba do období puberty si mladiství delikventi osvojili dostatečný repertoár prosociálního chování (Čírtková, 2009, s. 69).

2.1 Dospívání a adolescentní krize

Adolescence představuje vývojové období mezi dětstvím a dospělostí, u dívek mezi 12. a 18. rokem, u chlapců mezi 14. a 20. rokem. Dochází ke komplexní přeměně osobnosti ve všech oblastech – biologické, psychické i sociální. Je to období hledání a přehodnocování, v němž má jedinec zvládnout vlastní přeměnu, dosáhnout přijatelného sociálního postavení a nalézt vlastní identitu. Charakteristický je nástup sekundárních pohlavních znaků, dosažení

pohlavní zralosti, dozrávání rozumových schopností do stadia formálních operací a dotváření integrity osobnosti. V souvislosti s hormonálním dozráváním se mění citové prožívání, emoční reakce mohou být méně přiměřené a značně proměnlivé (Vágnerová, 2008).

Pro osobní rozvoj dospívajících jsou důležité různé vztahy, sociální skupiny a instituce. V patnácti letech dochází k ukončení povinné školní docházky a na konci adolescentního věku představuje významný mezník již možný nástup do zaměstnání. Rodina je pro dospívajícího stále důležitým sociálním zázemím, i když se od ní snaží odpoutat a osamostatňovat se. Prvořadý vliv má tedy v tomto stádiu vrstevnická skupina, ve které jedinci hledají emoční a sociální oporu, identifikují se s ní. Pro rozvoj je také důležité, jak adolescenti tráví svůj volný čas (Langmeier a Krejčířová, 2006).

V období adolescence dochází k rozvoji a diferenciaci prosociálního a sociálního chování. Odvržením standardních sociálních norem si dokazují vlastní nezávislost. Erikson o dospívajících říká: „*Mladí lidé potřebují, aby byli uznávaní ve svých absolutních ctnostech nebo ve své radikální neřesti, aby jejich okolí uznalo, že jsou zcela unikátní, nebo naprosto ztraceni*“ (Vágnerová, 2008). V tomto věku se jedinci považují za imunní vůči různým rizikům, mají potřebu vše zkusit, dospělost je pro ně omezující a přinášející zodpovědnost, proto mají tendenci k odkládání své zralosti.

2.2 Sociální maladaptace a disociální chování

Sociální maladaptace a disociální chování jsou termíny, které považuji za podstatné v oblasti vymezení neadekvátního chování mladých jedinců, vyskytující se již na (či za) hranici toho, co je ještě považováno za „klukovinu“ a co již ne. V jednotlivých oblastech se pro asociální chování využívá několika pojmů spadajících do oborů psychopatologie, sociologie, kriminologie a dalších. Jejich význam se však v mnoha neliší.

2.2.1 Sociální maladaptace

Nesoulad potřeb, hodnot, norem jedince vůči prostředí odpovídá sociální maladaptaci, tj. narušení nepřiměřené anebo nedostatečné adaptace jedince anebo malé sociální skupiny (Labáth aj., 2001, s. 45). Maladaptivní jedinci vykazují pestrou škálu negativních projevů různého stupně závažnosti od zlozvyků, poruch chování až k delikventnímu chování.

- **Zlozvyky** a špatné zvyky jsou naučené nevhodné způsoby chování, jejichž odstraňování je spojování s vytvářením nových, odlišných stereotypů chování. Mohou sem patřit např. potíže s mytím, čištěním zubů, odbíhání od jídla, nezdvořilost, bezohlednost (Záškodná, 1998, s. 66).
- Závažnější skupinou jsou **poruchy chování**, které lze charakterizovat jako odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, eventuálně na úrovni svých rozumových schopností (Vágnerová, 2008). Projevuje se často neschopností navázat nebo udržet přijatelné sociální vztahy, za porušení norem dospívající nepociťují vinu a jsou charakterističtí opakujícím se a trvalým obrazem asociálního, agresivního a vzdorovitého chování. Patří zde lhaní, krádeže, agrese, útěky z domova, toulání, záškoláctví. Záškoláctví patří v současnosti k největšímu problému dětské a dospívající populace z hlediska rizikového jednání.
- **Delikventní chování** rozvedu dále podrobněji.

2.2.2 Disociální porucha osobnosti

Projevy, které můžeme zahrnout pod pojem disociální chování, představuje široké spektrum konání od drobných přestupků (porušování školního pořádku, nepřiměřené vzdorovitosti, nadměrné konfliktnosti), až po závažné porušování společenských, etických a právních norem, v extrémních případech trestnou činnost. Disociální chování je formou sociální maladaptace.

Disociální porucha osobnosti bývá charakterizována zřetelnou nerovnováhou mezi chováním jedince a společenskými normami, přičemž tato nerovnováha bývá často podporována výraznými a déletrvajícími problémy v interpersonálních vztazích (Jedlička aj., 2004, s. 325). Dominuje agresivita, impulzivita, sociální maladaptace. Jedinci s touto poruchou představují nejzávažnější problém, její podíl mezi trestnou činností bývá velmi vysoký. Disociální porucha osobnosti zpravidla souvisí s delikventním chováním**.** (Heretik st., Heretik ml. aj., 2007).

2.3 Kriminalita a delikvence mladistvých

Kriminalita mládeže byla z vývojového hlediska v Československu v systematických statistických řadách evidována od šedesátých let dvacátého století. Od té doby bylo zaznamenáno několik vln vzestupu. Skutečnost, že kriminalita je převážně záležitostí mladších pachatelů, potvrzují policejní statistiky kriminality i jiných států. V České republice mají pachatelé ve věku do 24 let na celkové kriminalitě podíl 40 % (Zoubková, 2002, s. 16).

2.3.1 Specifické znaky trestné činnosti mládeže

Trestná činnost děti a mladistvých se v mnoha ohledech liší od trestné činnosti dospělých. To je dáno stupněm psychického a somatického vývoje, vlastnostmi, zkušenostmi i motivy k páchání trestné činnosti. Pro věkovou kategorii dětí a mladistvých se při páchání trestné činnosti dlouhodobě potvrzují následující faktory: (Zoubková, 2002, s. 16):

- Spolupachatelství (u majetkové trestné činnosti až stoprocentní), značná tvrdost, devastace, znehodnocování zařízení.
- Nedokonalá příprava, často neplánovaná, nedostatečná a použití nevhodných nástrojů.
- Využití somatických znaků pachatele, např. vyšší rychlost, větší síla.
- Nad rozumovou motivací převládají motivace emotivní, impulsivní pod vlivem momentální situace.

- Při opakované trestné činnosti se vyskytují podobné znaky z předcházející trestné činnosti.

2.3.2 Struktura kriminality

Strukturu kriminality je možné rozdělit na kriminalitu majetkovou, násilnou a mravnostní. Na předním místě stojí majetkové delikty a to především krádeže. Z násilné kriminality převládá ublížení na zdraví a loupeže, v mravnostní kriminalitě pohlavní zneužívání (Zoubková, 2002, s. 24). Objevují se také nové druhy kriminality, mezi které patří např. patologické hráčství, dětská prostituce a pornografie, kuplířství a drogová kriminalita. Zvláštní kapitolou, specifickou především pro trestnou činnost mládeže v moderní společnosti, je vandalismus – primitivní ničící a poškozující jednání. Šikana, jako další agresivní jev, je typická pro mladistvé jedince, vyskytuje se však i u dalších věkových skupin (Matoušek a Kroftová, 1998).

2.3.3 Druhy trestů

Každé porušení norem a zákonů s sebou také nese sankci. Nejčastější sankcí ukládanou u nás mladistvým byl v letech 1987-1995 je podmíněný trest odnětí svobody (frekvence jeho ukládání se v jednotlivých letech pohybovala mezi 62 % až 74 %), dále nepodmíněný trest odnětí svobody, dále v pořadí podle častosti ukládání následovalo upuštění od potrestání, peněžitý trest a uložení jiného trestu (Matoušek a Kroftová, 1998, s. 151).

2.4 Příčiny delikventního jednání

Etiologie delikventního chování je multifaktoriální, tzn., že příčiny kriminality a delikvence mladých lidí je třeba odvodit z chyb a poruch, které se vyskytují v jejich biologické a psychické realitě, jakož i v neadekvátním

vlivu sociálního prostředí. Biologické teorie předpokládají vrozené tělesné i duševní vlastnosti, které předurčují člověka ke kriminálnímu chování, psychologické teorie delikventního chování nalézají určitá východiska v inteligenci a osobnosti jedinců a sociální oblast se soustřeďuje především na vztah rodičů a dětí, vliv školního prostředí a vrstevnických part. Dalšími faktory jsou: nakládání s volným časem, vliv televize, internetu a počítačových her, ve kterých jsou děti a dospívající často v roli samotného agresora (Matoušek a Kroftová, 1998). Já se soustřeďuji na dědičnost, osobnost, školní prostředí, sílu vrstevníků a především na rodinu.

2.4.1 Dědičnost

Prakticky všechny osobnostní vlastnosti i většina lidských postojů - a dokonce i zájmů - je dědičná. Delikvenci představuje chování a dědičnost je jedním z mnoha faktorů, které na ně mají vliv. Genetická dispozice může být odpovědná např. za sníženou sebekontrolu či za hyperaktivitu. Tyto vlohy však samy o sobě nevedou k vytvoření delikventní party, která vyloupí obchod. Genetická vloha jen zvyšuje pravděpodobnost, že na chování budou mít vliv další činitelé. Dědičnost zločinnosti mládeže je méně výrazná než dědičnost zločinnosti dospělé populace. Jedním z důvodů je poměrně krátká doba k projevení genetické vlohy a pravděpodobněji i silnější vliv sociálních faktorů během dospívání. Mezi nejznámější empirické studie dědičnosti delikventního chování patří studium dvojčat a studium adoptivních dětí (Matoušek a Kroftová, 1998, s. 21).

2.4.2 Syndrom hyperaktivity

Další možnou příčinou delikventního chování může být syndrom hyperaktivity. K symptomům ADHD (porucha pozornosti s hyperaktivitou) patří změny nálad, impulzivita chování a nápadná neobratnost. Děti bývají charakterizované jako neposedné a neustále mluvící, v adolescentním věku je syndrom hyperaktivity spojován dále se záchvaty vzteku a sníženým

sebehodnocením. Studie udávají 16 –30 % hyperaktivních jedinců ve skupinách mladistvých přestupníků zákona, kteří podstupují trest nebo jsou umístěni ve výchovných zařízeních (Matoušek a Kroftová, 1998, s. 27).

2.4.3 Osobnost

Mezi často zkoumané znaky osobnosti s kriminálním chováním patří impulzivita související se syndromem hyperaktivity. Dále se u delikventních jedinců objevuje nižší sebehodnocení a právě kriminální čin může souviset s vytvářením si pocitu vlastní hodnoty. Co se týče morálky, i pachatelé trestních činu si ve většině případů velmi dobře uvědomují, co je správné a co již ne, selhávají však jejich obranné mechanismy, jež mají sloužit jako zábrana překročení mezí zákona. Ve srovnání s nedelikventními jedinci u delikventně jednajících je nižší schopnost vcítění, větší problém s dvojznačností v komunikaci, konflikty řeší méně konstruktivně a agresivněji. I přesto, že delikventně jednající populace může disponovat těmito znaky, typická osobnost kriminálně se chovajícího mladistvého nelze s jistotou určit (Matoušek a Kroftová, 1998).

2.4.4 Škola

Do výchovy dětí a mladistvých zasahuje významným způsobem předškolní zařízení a škola, kde se jedinec setkává s přímým působením norem a hodnot platných v okolním světě. V současnosti se ve školách klade zvláštní důraz na rozvoj intelektuálních schopností, na výkon a soutěživost. Od žáků se vyžaduje mnoho a mnozí se mohou cítit přetíženi, což vede ke stresu a znepokojenosti. Frustrující prostředí školy a problémy s učením tak vedou mladého jedince k záškoláctví, které se výrazně často váže k nastoupení delikventní dráhy. Vícedenní záškoláctví je navíc spojeno s útěkem z domova. Pro mladé delikventy je příznačná nekázeň, malý zájem o výuku, nedostatečná slovní zásoba, netolerantnost ke spolužákům. Vzdělávacím institucím chybí autority, školy jsou feminizované, dochází k přetíženosti pedagogů a

nedostatečné hygieně. Dítě může pozitivně ovlivnit pouze pedagogická osobnost, která je schopna přátelského porozumění a individuálního přístupu k jedinci i jeho problémům (Matoušek a Kroftová, 1998; Krejčí, 1998).

2.4.5 Vrstevníci

Mladý člověk se v tomto období potřebuje podělit o své zážitky, potřebuje sdílet své názory s někým, kdo řeší obdobné situace a problémy, a být s někým sobě rovným. Příslušnost k partě zvyšuje riziko identifikace s jejími hodnotami, u asociální skupiny tak rozvoje nežádoucích způsobů chování. Socializace tedy závisí i na kvalitě skupin vrstevníků, které daného jedince obklopují, a jaký vztah k němu zaujímají. Tam kde selhává rodina, nastupuje vliv party.

Delikventní party u nás vznikají často z podskupin mladých lidí, kteří se dobře znají z jedné instituce. Členství v asociální skupině není těžké získat, stačí přijmout fakt hierarchie a vůdce a také inklinovat k nekonformnímu životu. Motivem ke kriminálním aktivitám je pravděpodobně snaha předvést se před kamarády jako ten „tvrďák“. Atmosféra party vystupňovává odhodlání k činu, jelikož couvnutí by znamenalo ukázat svou slabost. (Novotný, Zapletal aj.., 1996; Krejčí, 1998).

3 RODINA A JEJÍ VÝCHOVNÉ STYLY

Rodina je společenská skupina spojena manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědnosti a vzájemnou pomocí (Hartl a Hartlová, 2009, s. 512). Je primárním činitelem socializace v raném dětství a od té doby má trvalý a významný vliv na vývoj a sebepojetí jedince. Život dětí byl vždy bezprostředně spjat se způsobem života jejich rodičů a celé společnosti.

V západoevropských státech v posledních několika letech klesá sňatečnost a zvyšuje se věk vstupu partnerů do manželství, stoupá počet rodin, ve kterých o dítě pečuje jen jeden rodič, vytrácejí se tradice, ženy stále více vstupují na trh práce, rodiny vyvíjejí velký tlak na děti, aby se vzdělávaly. Nejvýše ceněnou hodnotou společnosti není podřízenost pozemským nebo nadzemským autoritám, ale svoboda, osobní rozvoj, sebeuplatnění (Matoušek a Kroftová, 1998). Jestliže připustíme chlapce a dívky s poněkud změněným hodnotovým systémem, jinými tendencemi k trávení volného času, s novým vztahem ke vzdělání, práci, pak si musíme uvědomit, že je k této mladé generaci třeba i jinak přistupovat (Kraus, 1990, s. 83). Mládež je jiná než v minulosti, je odrazem doby a podmínek, v nichž žije.

Funkce, na nichž si dnes rodina převážně zakládá a s nimiž i padá, jsou zajistit citové uspokojení všem svým členům a připravit děti pro život ve společnosti (Matějček, 1989, s. 330). Mezinárodní výzkum delikvence mládeže obsahoval sadu proměnných orientovaných na rodinnou situaci dítěte. Potvrdilo se, že nejvýznamnějším faktorem, který ovlivňuje delikvenci mládeže, je zájem rodičů o dítě a s tím spojená jeho pravidelná kontrola. Velmi významnou roli hrají také urovnané vztahy mezi dítětem a jeho rodiči. Nezanedbatelný vliv má také míra dysfunkce rodiny, jako rozvod rodičů, hádky, procentuálně jsou však v menším poměru k delikvenci dítěte (Podaná a Buriánek, 2007).

3.1 Výzkumy psychické deprivace

V kapitole věnující se rodině a jejímu významu pro vývoj dítě považuji za důležité zmínit výzkumy, které se zabývají ranými vztahy rodičů a jejich dětí. Vycházím z toho, že raný vztah dítěte s rodičem, matkou či pečující osobou je zásadním bodem ve výchově a vývoji jedince, protože, pokud rodič reaguje na dětskou potřebu bezpečí, dítě si o něm vytváří představu, kterou pak může zobecnit i na jiné lidi. Dítě si vytvoří základní důvěru k dospělému (Matoušek a Kroftová, 1998, s. 42). Dítě, které má pevnou vazbu na rodinu, bude brát ve svém jednání ohled na okolí, bude zvažovat, jaké důsledky by deviantní jednání mohlo přinášet, má menší sklon určité normy překračovat (Podaná a Buriánek, 2007, s. 37). Dochází tak k položení základů, které dítě potřebuje pro budování pevné a sebejisté osobnosti připravené zkoumat okolní svět a jeho podněty, ovládat své emoce a chování.

Studiu vazby se od padesátých let minulého století věnoval J. Bowlby, dle kterého je nejmocnějším instinktem novorozeného mláděte hledání ochrany u nejbližšího dospělého. Je potvrzeno, že dětská představa o spolehlivosti a dostupnosti rodiče ovlivňuje vazby k lidem až do středního věku. Psychopatická osobnost vzniká nejčastěji na podkladě časného a silného zavržení dítěte rodiči, které vytváří v dítěti pocity hněvu, odporu, závisti, nedůvěry. Vzniká malá schopnost pro soucit a identifikaci s druhými. Bowlby spojoval mateřskou deprivaci s pozdějším vývojem delikventního chování na podkladě výzkumu mladistvých delikventů **(**cit. Dle Koudelkové, 1995; cit. dle Koukolíka a Drtilové, 2001).

U nás věnoval pozornost tématu psychická deprivace a delikvence Matějček, který sledoval chovance vyrůstající v dětských výchovných ústavech, jejichž průměrný věk byl 14 roků. Spolu s Langmeierem se také věnovali výzkumu na téma nechtěné děti, kde se u těchto narozených dětí vyskytl několikanásobně větší počet dětí zneužívaných, zanedbaných,

týraných a s větší tendencí páchat kriminální delikty (cit. dle Koudelkové, 1995; cit. dle Matouška a Kroftové, 1998, s. 42).

Také H. Harlow se zabýval studiem vazby mezi matkou a mládětem tak, že prováděl pokusy s opičkami makaka. Na dobu šesti měsíců (u dětí v prvních dvou letech života) oddělil mláďata od matek, kde část mláďat byla vychovávána v úplné izolaci a část měla za matku náhradu ve formě drátěné kostry potaženou chlupatou kůží. Zjistil, že jedním z důsledků deprivace byla u mláďat porucha učení. Dále se u mláďat vychovaných bez matek objevily těžké poruchy sociálního chování (cit. dle Matějčka, 1989, s. 36; cit. dle Koukolíka a Drtilové, 2001, s. 212).

3.2 Rodiče a jejich význam pro jedince

Rodina je tradičním společenstvím osob, které slouží jako zprostředkující skupina mezi jedincem a společností. Primární funkce rodiny spočívá v ovlivňování vývoje jedince již od narození, vytváří citové vazby, které mají dlouhodobý vliv a zapisují se trvale do duševního života dítěte. Rodina má pro socializaci jedince zásadní význam. Jednak zajišťuje uspokojení biologických potřeb dítěte, zajišťuje podmínky pro jeho zrání a růst, připravuje je také na přijetí vzorů a jednání. Právě v rodině se kladou základy výchovy mimo rodinu (Jedlička aj., 2004, s. 38). Studie delikventně jednajících mladistvých založené na jejich popisu rodinného prostředí ho ukazují jako chladné, s minimem rodičovského zájmu o děti. Rodiče jsou charakterizování jako pasivní, odmítaví (Matoušek a Kroftová, 1998, s. 43).

Nejenom raná vazba matky viditelně ovlivňuje následující roky života člověka, ale také chybění či nevhodné chování otce může znamenat jasné vybočení a to především v pozdějším věku. Podle Langmeier a Matějček dává matka dítěti procítit intimitu lidské lásky, zatímco otec mu zprostředkovává cestu a vztah ke společnosti. Dítě vyrůstající bez otce postrádá důležitý vzor mužnosti, kázně, pořádku, nedostatek jistoty a stability s čímž souvisí jeho

schopnost společenského začlenění. Otcovo antisociální chování poskytuje výrazný agresivní model pro nápodobu nejen pro sociopatii u chlapců, ale také u dcer, u kterých se v pozdějším věku mohou objevovat sklony k vybírání si partnera s obdobným charakterem (cit. dle Koudelkové, 1995; cit. dle Matouška a Kroftové, 1998).

Rodinná politika je nejúspěšnější, když funguje silná rodičovská koalice. Když jediný rodič musí na sebe přijmout povinnosti obou, je jeho životní situace horší než rodičů žijících spolu. Hůře se tak řeší nastávající problémy s dospívajícím, nelze totiž vytvořit dostatečná opatření kvůli nemožnosti stíhat vše. I jeho emoční ladění bývá depresivnější. Dalším problémem jsou finance a materiální prostředky, kterých samotný rodič mívá málo či dokonce nedostatek. Děti v rozvádějících se manželstvích přitom nemusejí žít hůře než ty, které žijí ve stabilních rodinách, ale nejsou v nich šťastné. Děti vychovávané jen jedním z rodičů mají podle mezinárodních srovnávacích studií o něco horší výsledky ve škole, víc zdravotních a psychických problémů a také více střetů se zákonem než děti se srovnatelné socioekonomické vrstvy, které vyrůstají s oběma rodiči (Matoušek a Kroftová, 1998, s. 40).

3.3 Výchova a výchovné styly v rodině

Rozhodující úlohu ve výchově dítěte mají rodiče, kteří mají být svým osobním životem a chováním příkladem svým dětem **(**Zákon č.401/2012 Sb**).** Jestli v dnešních rodinách něco chybí, je to systém nebo strategie důsledné, s láskou uplatňované disciplíny ve výchově dětí. Jan Amos Komenský se zabýval postavením dětí v rodině a rodinnou výchovou ve svém díle Informatorium školy mateřské. Naznačuje, jak důležitá je správná výchova již v prvních letech života dítěte, ukazuje rodičům, že nestačí děti naučit jíst, pít, chodit a mluvit, ale především klade důraz na péči o duši a mysl. Proto musí být vychovatel vždy vzorem pro chování dítěte (Komenský, 1992, s. 30).

U antisociálně jednajících se zjišťovala značná výchovná zanedbanost. To podporuje názor, že dítě se delikventem nerodí, nýbrž se mravně narušeným jedincem stává. Rodina je schopná vhodnou výchovou korigovat, odstraňovat či ovlivňovat vývoj vrozených sklonů. Důležité jsou vztahy v rodině, její životní styl a celková kulturní úroveň (Jedlička a Koťa, 1998, s. 105). Výchovné zanedbání může být způsobeno také přílišnou angažovaností rodičů, jež jim nedovoluje vhodnou socializaci dítěte. Své pocity viny kompenzují materiálním zabezpečením, což může vést k přeceňování hmotných statků a tím neschopnost vážit si toho, co dítě či dospívající má.

John Locke říká, že způsob výchovy tvoří jedince dobré či zlé, prospěšné nebo dokonce neprospěšné (cit. dle Vitáskové, 2005, s. 18). Autoři Leman a D. Baumrind rozlišovali tři odlišné styly výchovy rodičů, které ovlivňují vývoj dítěte. Jsou to styly autoritářský, liberální a autoritativní (cit. dle Jedličky aj., 2005, s. 39; cit. dle Lemana, 2008).

- Autoritářský

Autoritářský styl výchovy vychází z přesvědčení, že poslušnost tvoří základní ctnost dítěte. Rodiče očekávají, že dítě udělá, co řeknou a to bez diskusí, myslí si, že vědí, co je pro něj nejlepší. Po neuposlechnutí příkazu, přichází trest.

- Liberální

Oproti tomu liberální rodičové považují za ctnost svobodné sebevyjádření. Mají sklon vyhýbat se konfrontacím a disciplíně, řídí se zajímavou logikou: „Když nechám svého syna dělat si, co chce, bude mě mít rád a vždycky se bude chovat jako hodný chlapec.“. Opak je pravdou. Tento způsob výchovy může vést ke vzniku malých „tyranů“, kteří vedou domácnost a neznají hranice.

- Autoritativní

Třetím a posledním typem jsou rodiče, kteří se nacházejí uprostřed. V těchto domácnostech mají jak rodiče, tak děti vyvážená práva a odpovědnost. Rodiče očekávají, že dítě bude akceptovat domácí řád, také je povzbuzují, tresty

využívají, když se dítě chová nesmyslně. Návodem může být reálná disciplína, která hovoří o tom, že odměna a trest nemají takový účinek jako láska a povzbuzení. Takoví rodiče své děti spíše vedou, než donucují a vycházejí z činů, činí své děti odpovědné za jejich činy.

Baumrindová zjistila, že děti autoritativních rodičů mají tendenci být nezávislé, přátelské, naopak autoritativních a liberálních se uchylují pod ochranu dospělých, jsou sobečtí a protože měli dříve málo svobody, chtějí jí teď mnoho. Výsledkem je nepřizpůsobivé chování (Jedlička aj., 2004, s. 39).

4 RESOCIALIZACE A ZPŮSOBY INTERVENCE

V této kapitole se zabývám resocializací a jednotlivými typy zařízení, jež se podílejí na převýchově a znovu začlenění mladistvých delikventů do společnosti. Kriminalita není samostatně stojící a odlučitelná skutečnost, je pouze příznakem. S mravní poruchou, stejně jako s tělesnou chorobou, musíme objevovat a zdolávat ne příznaky, ale příčiny (Burt, 1925, s. 4). A proto při tomto procesu kladu důraz nejen na výchovnou stránku ústavů a dalších zařízení, ale především na přítomnost rodičů a jejich aktivního působení, angažování. Zabývám se zde také prevencí, a to především terciární, která se specializuje na skupinu již delikventně a kriminálně jednajících a na zabránění recidivitě.

4.1 Resocializace

Resocializace předpokládá, že osoby, s nimiž se má v této oblasti pracovat, již prošly socializačním procesem, v jehož rámci se už člověk učí normám, vytváří si hodnotový systém a názorovou orientaci v sociální interakci s životním stylem a chováním skupiny, k níž náleží (Jedlička aj., 2004, s. 332). Je to tedy proces, který přichází ve chvíli, kdy je potřeba mladého jedince opět socializovat. Resocializační výchova je chápána jako překonávání negativního postoje vychovávaného jedince k souboru norem. Cílem tohoto působení je odstranění relativně trvalých negativních postojů ke společenskému očekávání, které jsou výsledkem jeho dosavadních sociálních zkušeností (Czapów a Jedlewski, 1982). Důležité je zkoumat dítě s jeho prostředím, bez toho je nelze posuzovat, dále s ním pracovat, připravit program (Burt, 1925, s. 7). Resocializace je proces, který pokračuje i po absolvování určitého typu výchovného zařízení a to ve vlastním prostředí mladistvého, a proto je práce s rodinou tak důležitá. Nejvyšší stupeň resocializace je dle Lakomé integrace, tj. opětné a úplné zapojení do běžného života společensky akceptovatelným způsobem (cit. dle Krejčího, 1998, s. 35).

4.1.1 Prostředky resocializace

Prostředky, jež se využívají při práci s delikventně jednajícími dospívajícími, jsou ***hra,*** která vede k dodržování pravidel, učí sebeovládání, pěstuje morální vlastnosti a má motivační charakter. Velmi účinná bývá ***práce*** a to i tam, kde jiné prostředky selhávají. Práce ovlivňuje charakter jedince, vychovává ho ke svědomitosti a vytrvalosti, důležité je znát její smysl. Pro vybudování určitých návyků a stereotypů slouží ***režim*** a to jak na principu společenském, hygienickém, tak také pedagogickém. A nezastupitelný vliv má také ***prostředí***, především příslušného etopedického, tedy výchovného zařízení (Slomek, 2010, s. 35).

4.1.2 Metody resocializace

Metody resocializačního procesu jsou reedukace, kompenzace, rehabilitace, aplikace psychoterapeutických přístupů a prevence. Volba vhodné metody, její použití a analýza dopadu jsou předpoklady účinného působení, které dále ovlivňuje řada dílčích faktorů jako např. osobnost vychovatele i mladistvého, propracovanost systému, forma (Slomek, 2010, s. 42).

Reedukací se rozumí odstraňování negativních jevů a zaměření se na novou orientaci, nové hodnotové vnímání. Obecně jde o působení soustřeďující se na problémovou oblast, její pozitivní ovlivňování a posilování žádoucích jevů. Cílem reedukace je plná resocializace **(**Kurelová aj. 2008; Slomek, 2010).

Kompenzace spadá do metod reedukačního typů, je to určitá náhrada či odstranění nežádoucích jevů za žádoucí.

Pojmem **rehabilitace** se obecně rozumí působení na charakter jedince celostně a to úpravou prostředí, vztahů, možného společenské a pracovního začlenění. Jde o přípravu mladistvého vstoupit do společnosti, vyhledat mu

optimální pracovní zařízení, umožnit mu určitý rozvoj kontaktů s okolím vytvářením modelových situací a tréninkem.

Ve výchovné práci se také využívá **psychoterapeutických přístupů** individuálního i skupinového charakteru. Cílem je aktivizovat jedince k řešení svých potíží.

Prevence trestné činnosti a poruch chování dětí a mladistvých bývá uplatňována na třech úrovních a to primární, sekundární a terciární. Ve své práci se zmiňuji o třetí úrovni, jelikož se orientuje na mladistvé, kteří se již dopustili trestné činnosti. Terciární prevence je zaměřená na zamezení páchání dalších trestních činů. Usiluje o eliminaci recidivy kriminality i sociálně negativního jednání jako šikany, záškoláctví, útěků z domova, a resocializaci mladých osob. Obvykle se s těmito jedinci v procesu resocializace pracuje v zařízeních pro výkon ústavní výchovy různého typu, jejichž součásti bývá dokončení povinné školní docházky a příprava pro výkon povolání (Zoubková, 2002; Krejčí, 1998).

4.2 Způsoby resocializace a intervence u nás

Výchovná zařízení, která u nás existují, obsahují již v dnešní době spoustu programů a přístupů, které se uplatňují v praxi. V mém případě vycházím ze zkušeností kurátorů pro mládež. Kurátor pro děti a mládež je zaměstnancem obecního úřadu. Jeho práce spočívá v provádění opatření směřujících k odstranění, zmírnění nebo zamezení prohlubování nebo opakování poruch psychického, fyzického a sociálního vývoje (Zákon č. 401/2012 Sb., § 31). Do jejich náplně práce patří pečovat o děti a mládež, která se dopustila přestupku nebo trestného činu, ale také o jedince, kteří mají opakované vážné poruchy chování. Kurátor má spolupracovat s orgány činnými v trestním řízení a podávat jim na základě svých šetření zprávy o mladistvém. Zúčastňuje se i soudního projednávání případu (Matoušek a Kroftová, 1998, s. 155).

V seznamech zařízení, které vlastní každý kurátor, jsem nalezla několik hojněji využívaných institucí, které jsou zaběhnuté a osvědčené, a které tito pracovníci uplatňují ve většině případů. Mezi tzv. nejoblíbenější zařízení patří střediska výchovné péče, diagnostické ústavy, probační mediační služby, které se využívají při zjišťování poměru mladistvého pro účely trestní činnosti, dále pak krizové centrum, psychiatrické léčebny, ústavní péče a organizace triáda, což je poradenské centrum prezentující se na základě principů diskrétnosti, nezávislosti, nestrannosti. Někdy se jednotlivé typy institucí kombinují, mohou na sebe také navazovat dle úspěšnosti či potřebnosti daného jedince. Také se liší využívaní jednotlivých typů v krajích naší země a v mnoha případech jsou závislá na finanční stránce rodičů a jejich ochotě a tendenci něčím přispět. Výchovnému ústavů, diagnostickému ústavu a středisku výchovné péče věnuji více prostoru a to z důvodu většího důrazu na resocializaci.

4.2.1 Výchovný ústav

Výkon ústavní výchovy či ochranné výchovy dětí starších deseti let s vážnými poruchami chování zajišťují výchovné ústavy. Jedinci jsou rozděleni do výchovných skupin, které odpovídají jejich zařazení do vzdělávacího programu (Matoušek a Kroftová, 1998, s. 156).

Ústavní výchova je opatření nařizované soudem v občanskoprávním řízení podle zákona o rodině nezletilým do osmnácti let. Nařizuje se v případě, kdy jiné předcházející výchovné opatření (napomenutí, dohled nad výchovou) nevedlo k nápravě, nebo rodiče nemohou výchovu dítěti zabezpečit. Týká se nezletilých, jejichž poruchy chování nedosáhly intenzity trestního činu (Švancar a Burianová, 1988, s. 11). Zavádí se např. z důvodu záškoláctví, útěků z domova, užívání alkoholu a drog, krádeží, vloupání. Mladistvý se má v ústavu naučit, jak po propuštění z něj žít.

Ochranná výchova je ochranné opatření ukládané soudem v trestním řízení, má účel preventivní, také má resocializovat. Základní podmínkou je odsouzení a lze ji udělit pouze mladistvým. Jak ústavní, tak ochranná opatření

se mohou ukládat pouze osobám mladším 18let, výjimečně mohou být prodlouženy do věku 19 let (Švancar a Burianová, 1988).

4.2.2 Diagnostický ústav

Pro potřeby diferenciace při umísťování chovanců byly vytvořeny dětské diagnostické ústavy a diagnostické ústavy pro mládež. Většina svěřenců zde přichází z důvodu nařízení soudu, výrazně méně dobrovolně. Při vstupu do zařízení je prováděno komplexní pedagogicko-psychologické vyšetření psychologem během zhruba dvou až tříměsíčního pobytu. Diagnostický ústav plní úkoly diagnostické, výchovně vzdělávací, terapeutické, organizační, metodické a koncepční **(**Jedlička aj., 2004**).** Hlavním cílem diagnostických pracovišť tudíž není pouze umístění do výchovného ústavu, ale také již reedukační činnost jako vytváření hygienických návyků, udržování pořádku, seznámení se s pravidly života kolektivu. Tyto ústavy jsou členěny dle věku svěřenců, pohlaví, jsou zde zřizovány diagnostické třídy a v nich příprava na budoucí povolání.

4.2.3 Středisko výchovné péče

Středisko výchovné péče poskytuje ambulantní, celodenní nebo internátní všestranně preventivní výchovnou péči a psychologickou pomoc dětem a mládeži s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji **(**Jedlička aj., 2004, s. 289**).** V praxi poskytuje péči nejen jedincům v krizových situacích, nýbrž i těm, kteří se vracejí do běžného života z ústavního pobytu. Mladiství i jejich rodiče se účastní programů střediska dobrovolně. Mezi služby a programy, které středisko nabízí, patří krizová pomoc, konzultace, odborné informace, terapeutické programy, spolupracuje s poradnou, poskytuje doučovací programy pro klienty, zájmové kroužky, víkendové pobytu v přírodě a další (Matoušek a Kroftová, 1998, s. 197). Na vyžádání soudu, policie a orgánů sociálně právní ochrany zpracovává posudky a jiné odborné podklady pro jejich rozhodnutí a podklady potřebné pro

rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy a ochranné výchovy (Jedlička aj., 2004, s. 289).

4.3 Možnosti práce s delikventní mládeží v zahraničí

Intervenční programy se u nás stále dotvářejí a hledají tu správnou formu, zatímco v mnoha sousedních státech fungují již nějaký čas. Příkladem může být **skotský model**, který přišel se zábavně-vzdělávacími kurzy pro děti a rizikovou mládež, kde je učení založené na dobrodružství. Základní kriteria jsou kvalita, profesionalita, bezpečnost a zábava. Mladiství vyrážejí na pobyty v přírodě, na kterých si vyzkoušejí netradiční sporty a také se zaměří na sebe a svou osobnost. Výhodou těchto programů je, že jsou ušité tak říkajíc každému účastníkovi na míru a finanční stránka není bariérou (Matoušek aj., 1996).

Alternativní opatření a alternativní tresty jsou určeny pro pachatele méně závažných činů. I přesto, že se již využívají také u nás, v Anglii se pojímají jako již samostatné tresty a ne jako tresty nahrazující tresty odnětí svobody. Patří zde pokuta či peněžitý trest, který je v zahraničí uplatňován nejčastěji, narovnání mezi obětí a pachatelem, obecně prospěšné práce a další. V případě obecně prospěšných prací vyžaduje většina zemí před vlastním rozhodnutím osobní souhlas pachatele s uložením a snaží se ho motivovat k tomuto výkonu. U nás se souhlas nevyžaduje (Matoušek a Kroftová, 1998).

Velice inspirativní jsou **holandské projekty**, které se zaměřují na mládež neschopnou plnit standardní požadavky vzdělávacího systému. Projekt Rotterdam Compact a projekt pro děti předčasně končící vzdělání jsou programy, které se snaží zabránit tomu, aby mládež vypadávající ze školního systému zůstávala jen tak ve „vzduchoprázdnu“. Cílovou skupinou je mládež, která má odpor ke školnímu typu vzdělávání, ale nemá odpor k práci. Začlení se tedy do pracovního procesu menších firem, což u většiny jedinců není problém (Matoušek a Kroftová, 1998).

Zaujala mne i myšlenka **dobrovolnické činnosti** ve smyslu charity. Mladiství se zúčastňují různých akcí, kde pomáhají s přípravou prostorů, jídel, obsluhují, starají se o pohodlí návštěvníku a tak jsou v roli těch, kteří pečují.

5 MOŽNOSTI PSYCHOTERAPIE

Psychoterapie je specializovaná vědní disciplína zabývající se léčebným působením na různé poruchy, obtíže a životní problémy pomocí psychologických prostředků (Jedlička aj., 2004, s. 267) využitím mluveného slova, gest, mimiky, či mlčení. Je jedním z účinných způsobů psychické pomoci, plánované, promyšlené a prováděná odborníky (Hartl a Hartlová, 2009, s. 488). Existuje mnoho psychoterapeutických směrů, mnoho využívaných technik a přístupů, mnoho pohledů na terapeutický přínos práce s delikventní mládeží. Myslím si, že to nejdůležitější, co danému jedinci psychoterapie může dát či odkrýt, je on sám a uvědomění si, co se vlastně v této etapě jeho života děje, dojít k určitému porozumění, a proto ji shledávám v práci s delikventní mládeží a jejími rodiči za velmi přínosnou.

Riziková mládež své vnitřní konflikty málokdy ráda rozebírá, spíše si je odreagovává formou akcí, ale i přesto je skupinová terapie ve výchovných zařízeních využívaná. Na rozdíl od skupinové terapeutické práce s dospělými vyžaduje skupinová psychoterapie s mládeží větší strukturovanost aktivit, tematické diskuze, využití arteterapeutických technik. Na principu skupinové terapie vznikla terapie komunitní, která si klade za cíl maximálně podporovat komunikaci všech se všemi, poskytnout klientům odpovědnost za to, co se děje a v situacích, které během procesu nastávají a učit se rozhodovat demokraticky (Matoušek a Kroftová, 1998).

Jeden z přístupu psychoterapie, který považuji v procesu resocializace a pomoci mladistvému za důležitý a vhodný, je rodinná terapie. Líbí se mi myšlenka celistvosti, práce se všemi členy, o kterých si myslím, že každý svým dílem přispěl k současné situaci. Podstatným znakem rodinné terapie je práce přímo se skutečnými problémy v reálném čase jejich výskytu a cílem je jak řešení konfliktů, tak také zavádění změn v rodinném soužití (Langmeier, Krejčířová aj., 2006, s. 532). Rodinná terapie by takto mohla být určitou prevencí jak pomoci celé rodině ještě před tím, než bude dítě z rodiny odebráno a předáno výchovnému zařízení či jiné instituci.

Nový komplexní přístup k mládeži se závažným antisociálním chováním zvaný multisystematická terapie je pokusem Hanggelera o vytvoření alternativy k ústavním formám péče a dalším programům. Cílem je poskytnout celkovou péči mladistvým, jejichž součástí je domácí prostředí a rodina, soustřeďuje se na zlepšení fungování mladistvého a rodiny, a tak může být jistou prevencí před ústavní péči. Program trvá 4 měsíce, vykonává jej supervizor s vysokoškoláky jako terapeuty. Tým je rodině k dispozici 24 hodin denně sedm dní v týdnu, pro každou rodinu je vytvořen individuální plán. Cílem intervence do rodiny je zlepšení schopnosti rodičů uplatňovat disciplínu a zvýšit jejich informovanost o tom, jak tráví čas jejich dospívající, zlepšit komunikaci a vztahy v rodině. Překážkou mohou být různé závislosti rodičů či psychiatrické problémy. Program se také snaží spojit mladistvého s prosociálně jednajícími vrstevníky, podpořit jej v oblasti vzdělávání a profese a uplatnit se na trhu práce. Toho všeho však nelze dosáhnout bez intenzivního angažování rodičů (cit. dle Matouška a Kroftové, 1998, s. 228).

Je opravdu mnoho přístupů a nemám v plánu je zde všechny rozebírat, chtěla jsem pouze naznačit, jak se může terapeuticky pracovat s delikventní mládeží nejlépe spolu s rodiči. Myslím si, že psychoterapie ať už skupinová, individuální nebo rodinná je využívaná poměrně málo. Mohu uvažovat o tom, zda je to z důvodu finanční náročnosti, vzdálenosti od místa pobytu či nedůvěry v tento systém, ale to už je na jinou práci.

EMPIRICKÁ ČÁST

6 VLASTNÍ VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Ve svém výzkumném šetření se snažím zodpovědět otázku: „Jak se rodiče angažují při resocializaci svého mladistvého delikventa?“. Zajímalo mne, jak rodiče spolupracují s kurátory pro mládež, s výchovnými zařízeními, jak pracují sami na sobě, k jakým výchovným metodám se přiklánějí a především, zdali pociťují zodpovědnost za problémové chování mladistvého.

6.1 Výzkumný soubor

Pro svou bakalářskou práci jsem se rozhodla zkoumat rodiče mladistvých ve věku 15 – 18 let. Důvodem bylo nejenom zúžení si výzkumného vzorku, ale také blízkost této věkové skupině a zájem o vztahy mezi rodiči a těmito mladistvými. V tomto věku dochází k dotváření si vlastní identity, vlastního pohledu na svět a blíží se čas osamostatnění a odchodu z domova, proto si myslím, že je rodičovská podpora v této fázi velmi důležitá a ve chvílích problémů o to žádanější. Volila jsem rodiče ze všech sociálních vrstev, především pak ze střední třídy.

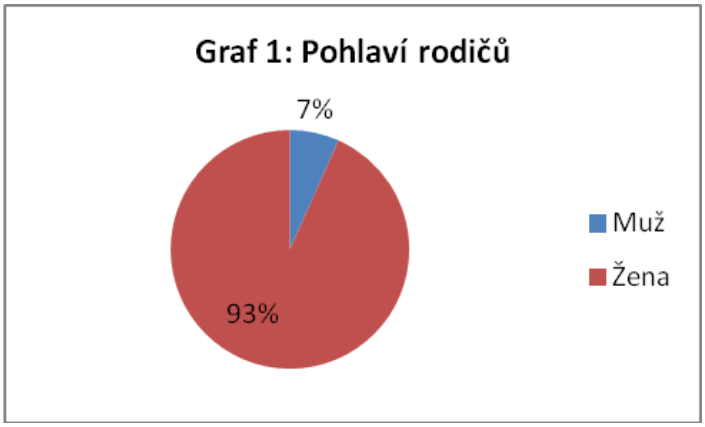

Téměř většinu výzkumného vzorku tvořily ženy, tedy matky. Kurátoři pro mládež konstatovali, že matky jsou v těchto zátěžových situacích schopné se určitým způsobem podřídit, postavit se za dítě a udělat, co je potřeba. Muži, tedy otcové, danou situaci mnohem hůře přijímají.

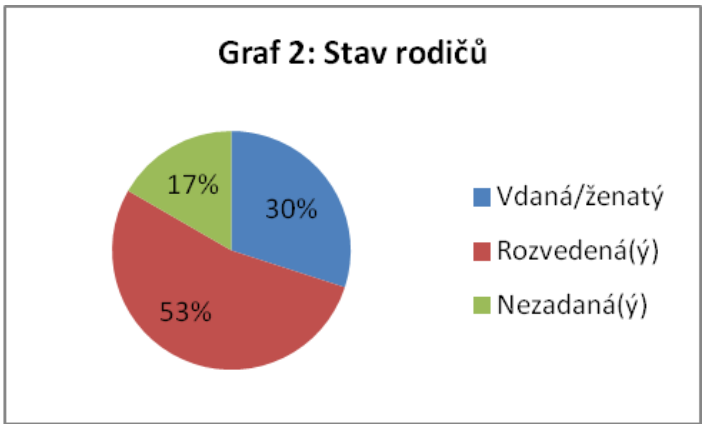

Větší aktivita matek je např. dána i tím, že rodiče jsou rozvedení a matky jsou hlavními pečovatelky.

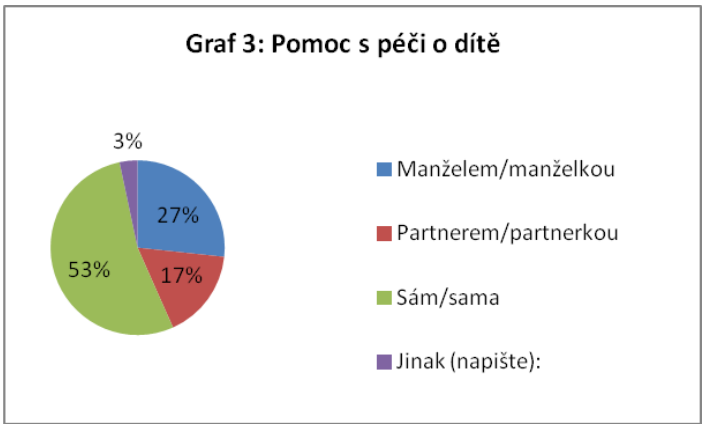

V tomto grafu můžeme vidět, kdo se podílí na péči o dítě čili mladistvého v současnosti. V odpovědi jinak byl zmíněn dětský domov.

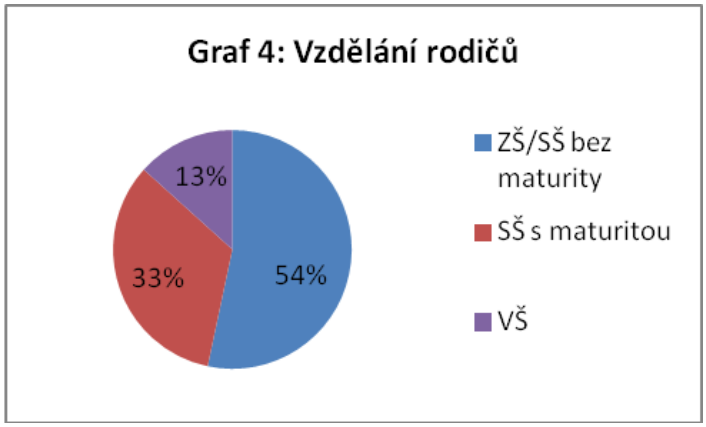

Nejvyšší dosažené vzdělání udávali rodiče v polovině případů ZŠ nebo SŠ bez maturity.

6.2 Metodologie

Ve své práci jsem zvolila kvantitativní formu šetření pomocí strukturovaného dotazníku. Dotazník obsahuje 27 mnou vytvořených otázek a část dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy, který jsem si dle své potřeby upravila, a který celý dotazník uzavírá. Dotazník se skládá z několika části, které se vztahují k mým cílovým otázkám. Na začátek jsem zvolila obecnou informační část, která se týká vzdělání rodičů, partnerského vztahu a stručného popisu problému mladistvého. Další části se již zaměřují na spolupráci rodičů s kurátorem, s výchovnými zařízeními, na komunikaci rodičů a dítěte, na výchovu a zodpovědnost. Dotazník byl vždy určen jednomu rodiči, vyplňovala to tedy ve všech případech pouze jedna osoba. Nestalo se, že by v jedné rodině vyplnili dotazník jak otec, tak matka. Oslovení v dotazníku je ve většině otázek formulované tak, že rodič odpovídá ve formě „já“.

Takto vytvořený dotazník jsem roznesla kurátorům pro mládež v Praze, Brně a Ostravě. Do všech těchto měst jsem jich ve vytištěné formě v obálce rozdala 60 kusů. Původně jsem chtěla využít možnosti internetu a tak rychlejší způsob sběru, kurátoři mi to však nedoporučovali. Nakonec se mi podařilo získat 30 vyplněných dotazníků. Z Prahy jsem nasbírala 13 kusů, z Ostravy jsem obdržela taktéž 13 a z Brna pouhé 4 kusy. Počet není tak vysoký, jak

jsem očekávala. Mohu se domnívat, že je to způsobené choulostivou tématikou, o které rodiče neradi hovoří, či nechuti vyplňovat dotazníky. Malé množství respondentů je z části zapříčiněno i nevyhověním kurátorů a tak nepředání dotazníku rodičům, často z důvodu ochrany dat a soukromí jejich klientů. Použila jsem anonymní dotazník, jehož sběr probíhal od ledna do dubna roku 2013.

Pro zpracování dat jsem zvolila jednoduchou metodu k vyhodnocení četností odpovídající pro kvantitativní výzkum. Nejprve jsem si jednotlivá data uspořádala a zkontrolovala. Poté jsem si v aplikaci Microsoft Office Excel vytvořila ke každé otázce tabulku, do které jsem všechny údaje zapsala a díky takto vytvořené tabulce jsem udělala graf. Výsečový graf jsem v mém případě zhodnotila jako nejvhodnější a nejpřehlednější.

Cílem mé práce je zodpovědět otázku, jak se rodiče angažují při resocializaci mladistvých delikventů. Vytvořila jsem si několik oblastí, do kterých tematicky spadají jednotlivé části dotazníků, a díky tomuto zpracování se mi dostalo několika zjištění. Mezi tyto tematické okruhy patří: obecná charakteristika výzkumného vzorku, angažovanost rodičů ve spolupráci s kurátorem pro mládež, angažovanost rodičů ve spolupráci s výchovným zařízením, angažovanost rodičů po návratu mladistvého z výchovného zařízení domů, angažovanost rodičů ve výchově a míra zodpovědnosti se snahou něco změnit také u sebe.

Jelikož mám malý počet respondentů, mé závěry se vztahují pouze na tuto skupinu osob. I toto zpracování mi však může dát různé náhledy na situaci a možnost se ptát, jaké hypotézy by bylo možno ověřovat při případném rozšíření výzkumného vzorku a tohoto šetření, a k jakým závěrům by to mohlo vést.

6.3 Výsledky šetření

6.3.1 Obecná charakteristika výzkumného vzorku

Otázky č. 1-4 jsou zaměřeny na obecnější informace o rodiči, jeho vzdělání, rodinném stavu. Otázky č. 1-3 jsou znázorněny v grafu 2, 3 a 4. Pro úplnost je potřeba ještě doplnit, s jakými problémy se mladiství potýkali, a tedy s čím si jednotliví rodiče museli poradit.

Otázka č. 4: *Jak byste popsali problém Vašeho syna/dcery, s čím se potýká/potýkal(a)?*

Tato otázka byla pro respondenty otevřenější, měli možnost zaškrtnutí více odpovědí a taktéž mohli svou odpověď dopsat do políčka „jiné“.

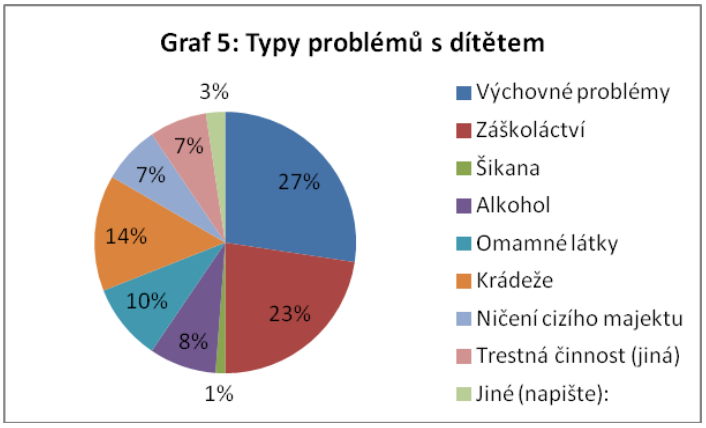

Nejčastěji zvolenou odpovědí byly výchovné problémy a záškoláctví, se kterými se ve většině případů pojí další riziková jednání. V dotaznících byly ve společném označení nejpočetněji zastoupeny právě výchovné problémy a záškoláctví spolu střídavě s alkoholem a užívání návykových látek, také krádežemi a ničením cizího majetku a trestnou činností. Mezi odpověďmi jinak byla zmíněná agrese a útěky z domova. Celkový počet odpovědí byl 84.

6.3.2 Angažovanost rodičů ve spolupráci s kurátorem pro mládež

V této části pracuji s otázkami, které se zabývají mírou angažovanosti rodičů v rámci spolupráce s kurátory pro mládež. Patří zde otázky č. 5-7.

Otázka č. 5: *Naše/mé první setkání s kurátorem pro mládež bylo…*

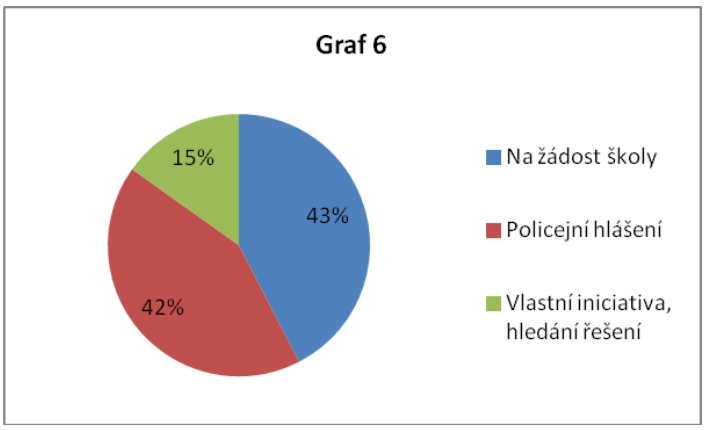

Setkání rodičů s kurátorem pro mládež probíhá v 43 % na podnět školy a v téměř totožném čísle, 42 %, z důvodu policejního hlášení. 15 % rodičů navštíví kurátora z vlastní iniciativy a tak se sami rozhodnou daný problém s mladistvým řešit. Z těchto údajů můžu usuzovat a předpokládat, že rodiče většinou nemají tušení, že se něco děje nebo nevědí jak to řešit, nebo nemají snahu to řešit až do chvíle, kdy jsou kontaktování školním zařízením či přímo policií.

Otázka č. 6: *Práci s kurátorem pro mládež bych ohodnotil(a) na stupnici 1-5 (1 je zcela nespokojen(a), 5 zcela spokojen(a))*

Tato otázka je mířena na spolupráci rodičů s kurátorem, jelikož pouze ti rodiče, kteří spolupracují, mohou dojít k nějakému výsledku a tedy k míře spokojenosti.

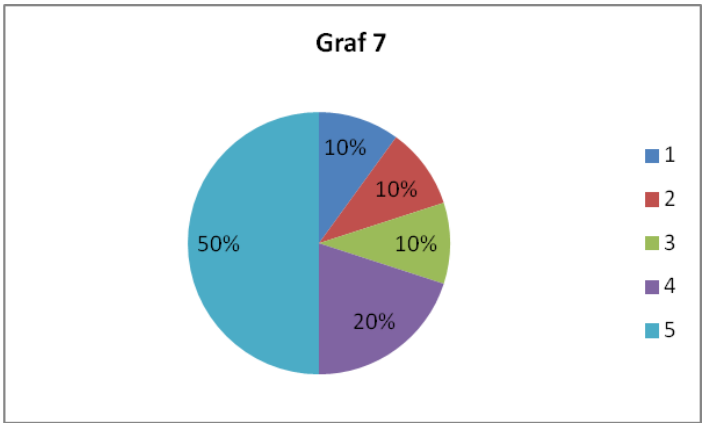

Spolupráci s kurátorem rodiče hodnotí v polovičním procentuálním zastoupení jako zcela spokojeni. Dalších 20 % rodičů bylo spokojených a pouze 20 % bychom mohli označit za nespokojené.

Otázka č. 7: *Náplň práce kurátora pro mládež je pomoci Vám vyhledat vhodné pomocné organizace. Využili jste?*

K této otázce měli rodiče opět možnost zaškrtnutí více odpovědí. Jednotlivá zařízení na sebe častokrát navazují, např. po absolvování určitého internátního pobytu, následuje docházková péče, a proto by jedna odpověď nebyla vystihující.

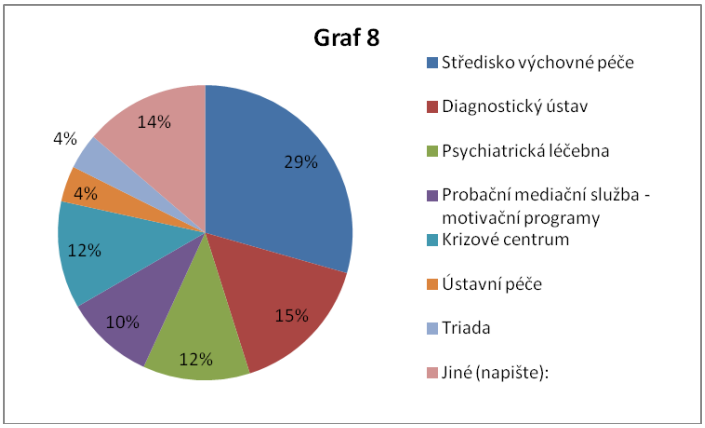

Jednou z činností kurátora pro mládeže je poskytnout rodičům určitý seznam výchovných a pomocných zařízení. Rodiče si tato zařízení obvolávají sami a sami si také sjednávají schůzky. Nejčastěji zmiňovanou organizací v 29 % bylo středisko výchovné péče, i kurátory velice dobře hodnocené. Jako jedna

z mála organizací vyžaduje spolupráci rodičů, nabízí jim možnost účastnit se programu spolu s mladistvým, a tak se spolupodílet na převýchovném procesu. Její nejpočetnější zastoupení v tomto vzorku respondentů mě vede k názoru, že se rodiče snažili zapojit, i po finanční stránce. Středisko výchovné péče je zpoplatněné. Diagnostický ústav se umístil na druhém místě, je většinou prvotní organizací, kterou mladistvý navštíví a odtud se pak obrací na další zařízení. Psychiatrická léčebna je využívaná poměrně samostatně, bez dalšího využití služeb jinde. 12 % zastoupení má krizové centrum, 14 % probandů odpovědělo možností jinak. Mezi tyto odpovědi patří výchovné pohovory, konzultace s psychologem, využití organizace CESOP nebo nevyužití žádné z organizací. V takovém případě mladiství jednoduše docházejí za svým kurátorem. Využití těchto zařízení je rozdílné jak v Praze, Brně, tak Ostravě, dle populace jsou zde přizpůsobeny možnosti i programy.

6.3.3 Angažovanost rodičů ve spolupráci s výchovnými zařízeními

Jak jsou rodiče angažovaní s výchovnými zařízeními a jak s těmito organizacemi spolupracují, se snažím zodpovědět v tomto oddíle. K tomuto využívám otázky č. 8-10, kterými navazuji na otázku č. 7.

Otázka č. 8: *S touto zvolenou organizací jsme byli spokojeni/nespokojeni – ohodnoťte na stupnici 1-5 (1 je zcela nespokojen(a), 5 je zcela spokojen(a)).*

Stejně jako v případě hodnocení kurátorů, směřuje tato otázka k ohodnocení výchovného zařízení. Otázka je nastavena tak, aby vypověděla o tom, jaká byla úspěšnost daného zařízení, jelikož spokojenost rodičů vnímám jako ukazatel změn v chování mladistvého.

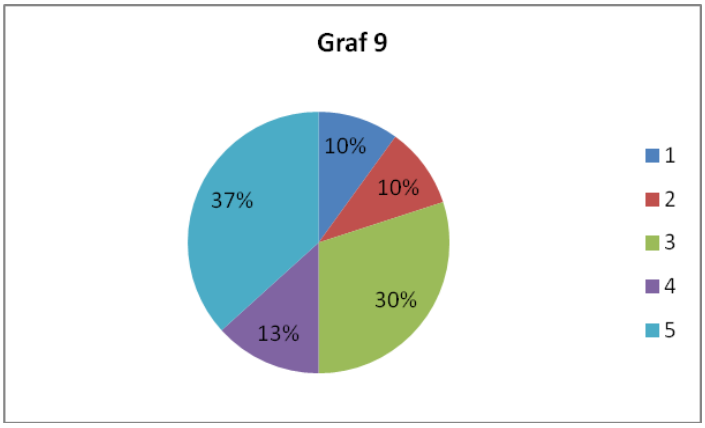

Rodiče vyjadřovali svou jednoznačnou spokojenost v 37 %. Dalších 13 % odpovědělo taktéž pozitivně. Míra nespokojených rodičů se ukázala v poměrně malém počtu. Neutrální stanovisko však zaujalo 30 % dotázaných rodičů, je tedy vidno, že v těchto rodinách se tato zařízení s úspěšností uplatnila pouze v polovině případů. S tímto zjištěním může korigovat fakt, že ne všechna zařízení jsou internátní formy a tedy nemají na mladistvého z mého pohledu takový vliv, a jen několik málo z nich vyloženě spolupracuje s rodiči, jako s významnými činiteli socializace a tedy i resocializace.

Otázka č. 9: *Během pobytu mého syna/dcery ve výchovném zařízení jsem ho/ji měl(a) možnost navštívit.*

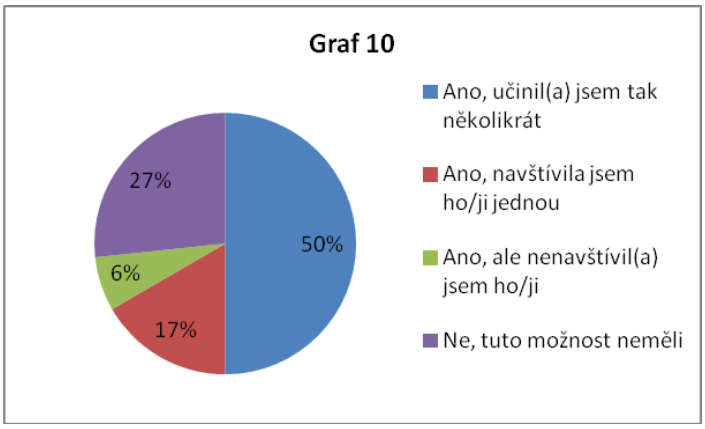

Během resocializačního procesu, většinou v případě internátního pobytu, mají rodiče možnost mladistvého navštívit. 50 % dotázaných respondentů vyhovělo nabídce návštěvy několikrát a možnost ano, navštívila jsem ho/ji jednou,

vybralo 17 % rodičů. Pouhých 6 % rodičů návštěvě nevyhověli. Kdybych se mohla ptát dále, zajímalo by mne, co vedlo rodiče k návštěvě, a především k tomu, že mladistvého navštívili.

Otázka č. 10: *Během pobytu mého syna/dcery ve výchovném zařízení jsem měl(a) možnost zapojit se do programu a tak spolupracovat s dítětem a organizací.*

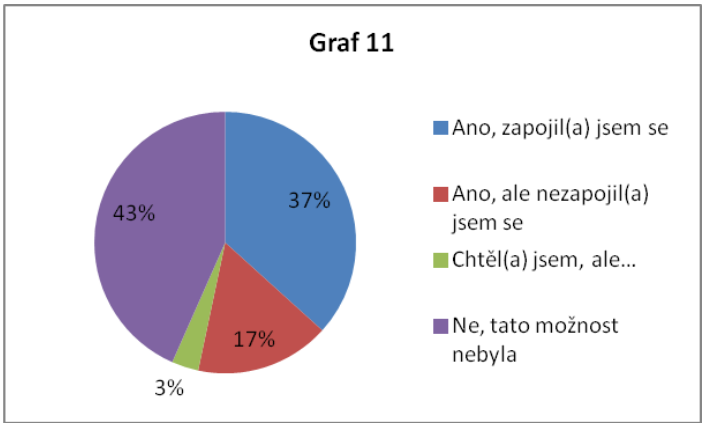

Z předešlého grafu bylo zjištěno, kolik procent rodičů mělo možnost mladistvého během pobytu navštívit a kolik tak učinilo. Následující graf ukazuje, jak velký počet rodičů využil dalších služeb výchovného zařízení, a zapojil se do programu resocializace. Z 57 % rodičů, kteří tuto možnost měli, se angažovalo 37 %. V porovnání s tím, kolik rodičů mladistvého navštívilo, s tím, kolik jich mělo možnost zapojit se do programu a s tím, kolik se jich aktivně připojilo, se mi tento konečný počet jeví poměrně nízký. Z celkového množství probandů se zde objevuje menší polovina, které nabídka spolupráce poskytnuta nebyla. To už by byla otázka mimo rodinné příslušníky, ale bylo by přínosné zjistit opravdový stav a tendence zařízeních zapojovat rodiče do převýchovného procesu mladistvého, a tak si udělat lepší náhled na to, zdali takto rodiče nehovoří jen kvůli pozitivnějšímu pohledu na jejich osoby nebo ty možnosti opravdu nejsou.

6.3.4 Angažovanost rodičů po návratu mladistvého z výchovného zařízení domů

Angažovaností taktéž rozumím zájem rodičů po resocializačním procesu v zařízení, a to v čase, kdy se mladistvý vrátil zpátky do svého rodinného prostředí. Ptám se, do jaké míry zpozorovali změny na mladistvém, jestli tedy k nějakým změnám došlo a zdali pak rodiče vnímají komunikaci s mladistvým v průběhu dne. V této části využívám otázku č. 11 a otázky 14-16.

Otázka č. 11: *Zpozoroval(a) jsem, že se po návratu domů chování mého syna/dcery*

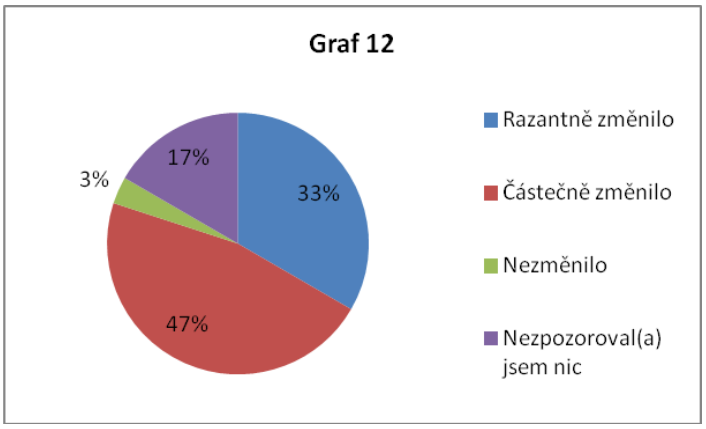

Téměř většina rodičů uvedla, že změny na mladistvém zpozorovali. Viditelné proměny se udály v 33 % případů mého vzorku a v 47 % proběhly v rodinách s mladistvými delikventy změny částečné. Další možné odpovědi sdělovaly, že u jednoho mladistvého se dle rodiče nezměnilo nic a zbylé procento rodičů této otázce nevěnovalo pozornost. Z důvodu nevyjádření se, jsem tento akt zhodnotila tak, že si ničeho nevšimli.

Otázky č. 14: *Během dne se máme čas pozdravit*

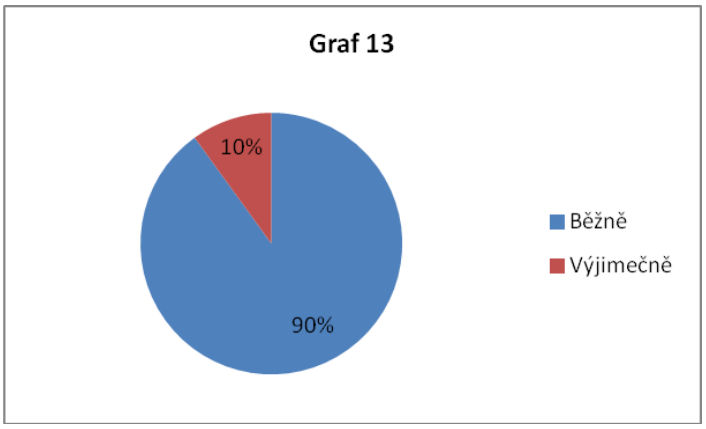

Součástí komunikace je v běžném životě jak jednoduchý pozdrav pro dobrý den, tak také hlubší a niternější rozhovor o tom, co nás trápí, nebo co nás naopak činí veselými. Téměř u všech rodičů a mladistvých není problém se během dne pozdravit. Pouhých 10 % dotázaných uvedlo, že takto činí výjimečně.

Otázka č. 15: *Dozvím se od něj/ní, co bylo ten den ve škole*

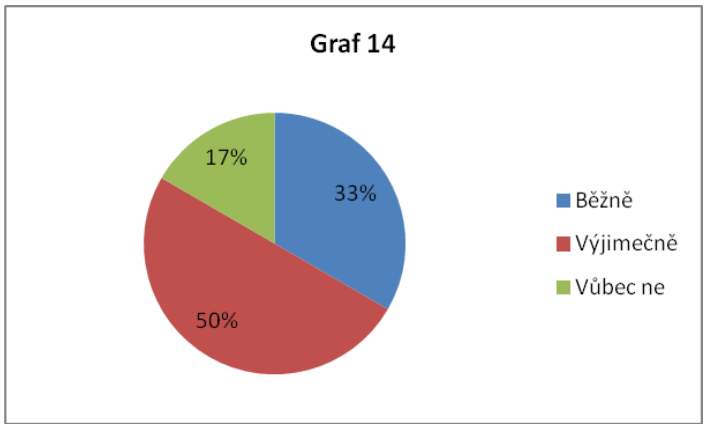

O škole a školních záležitostech se komunikuje již méně, v 33 % je rodič informován o událostech vzdělávacího institutu běžně. U poloviny respondentů se jedná o výjimečný rozhovor a v 17 % se rodiče s mladistvými o školních povinnostech nebaví vůbec.

Otázka č. 16: *Poví mi i o tom, jak se cítí, co by rád(a) udělal(a)*

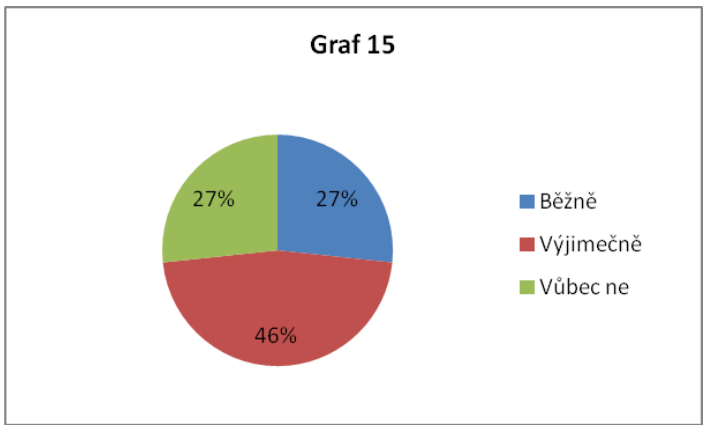

Na úrovní hlubší komunikace se o pocitech a přáních hovoří běžně u dospělých a dospívajících v 27 %, v tomtéž procentuálním zastoupení se vyskytuje i možnost vůbec ne. Zbylá polovina se v takovémto duchu baví výjimečně. Tomuto se však nelze moc divit, mladistvý je stále ve věku, kdy se s těmito informacemi obrací spíše na skupinu vrstevníků, než na rodiče. Rodiče si tohoto jsou vědomi, což znamená, že komunikaci s mladistvým vnímají a tedy jim není lhostejná.

6.3.5 Angažovanost rodičů ve výchově

Výchovu pokládám i v otázce angažovanosti jako důležitou, protože především ve fázi primární socializace byla angažovanost v tomto směru podstatná. Rodiče jsou těmi, kteří mají vést dítě k odpovědnosti, vnímání hranic a pravidel a především v něm rozvíjet svědomitost a dobrotu. V převýchovném procesu v podstatě nejde o nic jiného. Pro doplnění a zároveň srovnání uvádím na konci této podkapitoly výsledky dotazníku pro zjišťování způsobu výchovy. Patří zde otázky č. 17-25.

Otázka č. 17: *Ve výchově pokládám za správnější*

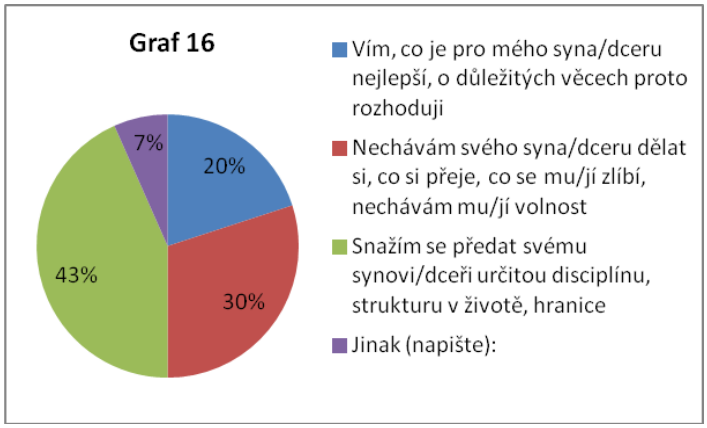

Tato otázka dávala rodičům možnost výběru stylu výchovy a to autoritářsky, liberální a autoritativní. V textu jsem tyto výchovné styly definovala jednodušší formou, aby rodiče přesně věděli, k čemu se přiklánějí. I v této otázce byla jednou z možností odpověď „jinak“. K této alternativě již ale rodiče neuvedli, jaký charakter či prvky jejich styl výchovy vyznává a čím se tedy liší od následujících stylů. Jedna matka uvedla, že výchovu přizpůsobuje „dle situace“. Z údajů uvedených v grafu vyplývá, že autoritativně působí ve výchově 43 % rodičů, liberálně 30 % a zbylých dotázaných se zmínilo, že ve výchově pokládají za správnější autoritářský styl.

Otázka č. 24: *Platí pro Vašeho syna/dceru nějaká domácí pravidla? Vyberte.*

Snažila jsem se do výběru domácích pravidel zahrnout základní úkoly, které mohou dospívající v tomto věku bez problémů vykovávat. Počet zvolených odpovědí jsem nechala na rodičích, byli i takoví, kteří mi možnost doplnili.

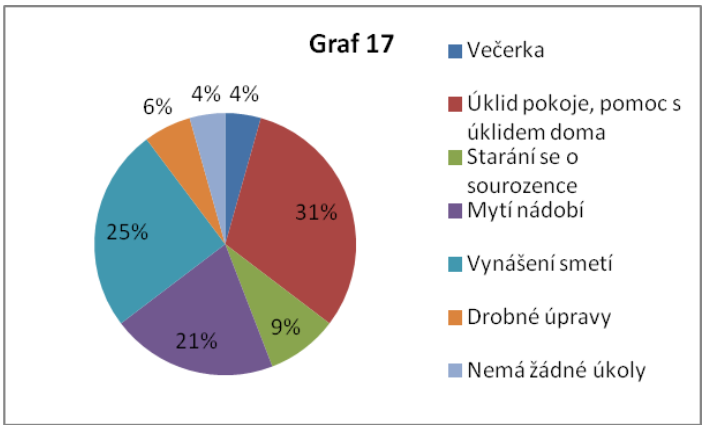

Určitý domácí řád a pravidla zaškrtli téměř všichni. Nejčastější aktivitou v tomto směru je úklid pokoje a pomoc s úklidem doma, také vynášení smetí a mytí nádobí. Starání se o sourozence označilo 9 % rodičů, 6 % zvolilo drobné úpravy v domácnosti a zbylá procenta patří večerce. Mimo domácí pravidla se zde rodiče vyjadřovali, že mladistvému zakazují počítač nebo televizi, a tak se mi zdá, že tato pravidla pojímají spíše jako trest, než jako součást normálního chodu domácnosti.

Otázka č. 25: *Dodržuje to?*

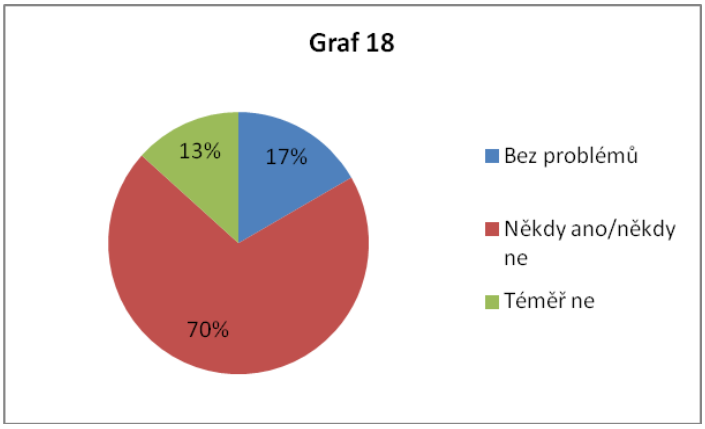

Na otázku, zdali tato pravidla mladiství dodržují, odpovědělo v 70 % někdy ano, někdy ne. V otázce na styly výchovy 40 % rodičů vyjádřilo, že se snaží předat svému dítěti disciplínu, ale zde můžeme vidět, že pouhých 17 % mladistvých takto stanovená pravidla dodržují.

Otázka č. 18: *Pro mého syna/dceru je doma autoritou*

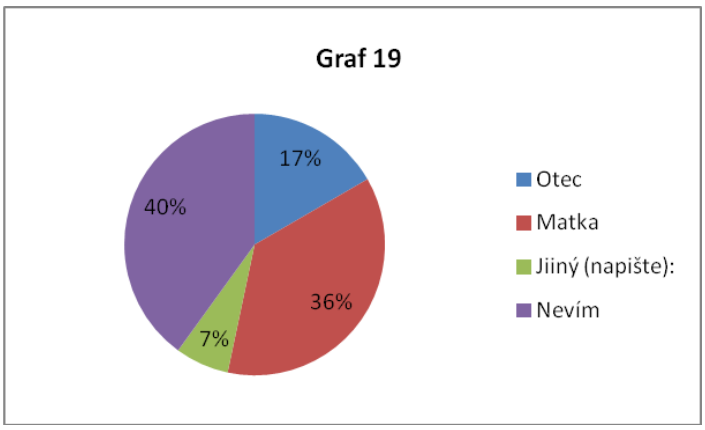

V otázce, kdo je v rodině pro mladistvého autorita, odpovědělo 40 % rodičů, že neví. V 36 % to jsou matky a pouze 17 % zmínilo jako autoritu otce. Zjištění, že 30 % dotázaných žijí v manželském svazku, ale otcem jako autoritu shledává pouze polovina rodin, mne docela překvapila. V teoretické části jsem popisovala, jakou roli hraje v rodině otec a co způsobuje jeho nepřítomnost. Můžu se tedy i v tomto případě domnívat, že jako jeden z možných stěžejných faktorů při resocializaci mladistvého je právě neangažovanost otce jako hlavy rodiny. 7 % dotázaných odpovědělo, že autoritou je doma buďto babička, nebo nikdo. Padlo zde i vyjádření, že jí býval otec, ale už tomu takto není.

Otázka č. 19: *Problémy např. ve škole řeším/řešíme*

Také způsob řešení problémů souvisí s výchovou a angažovaností. Rodiče zde měli možnost se k této otázce vyjádřit i pokud možno jinak.

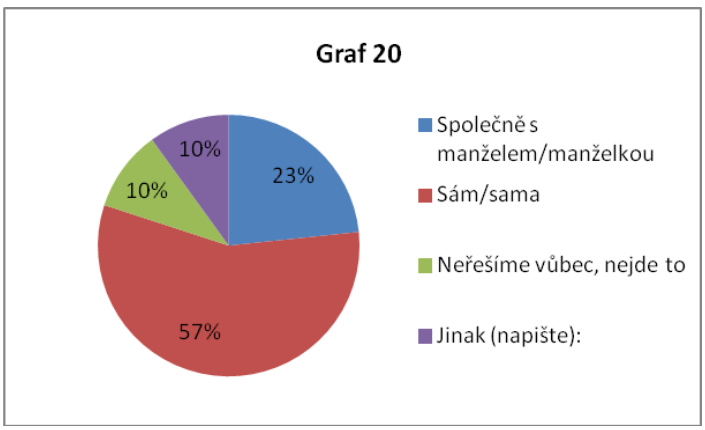

Pokud se objeví nějaký problém, zde jsem uvedla příklad školního prostředí, nejčastěji ho řeší matky samy. 23 % respondentů uvedlo, že problémy řeší s manželem. Opět zde můžeme srovnat výsledky počtu manželských párů s výsledkem manželské spolupráce při řešení problémových situací. Spolupráce není ani v tomto případě 100 %, ale je to většina. Se shodným procentuálním zastoupením jsou odpovědi, kdy rodiče danou situaci neřeší vůbec a rodiče, kteří ji řeší jinak. Jinak odpověděl rodič, že zajde do školy a vynadá jim, na syna si zasedli, další napsal, že vše řeší s kurátorem.

Otázka č. 20: *V případě jeho/jejího provinění postupuji/postupujeme*

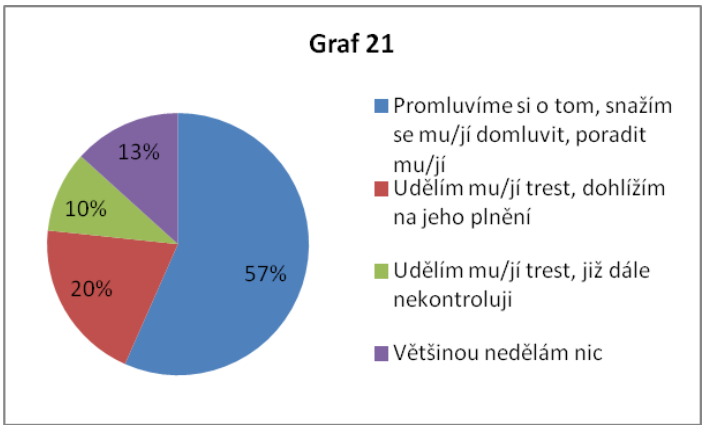

V případě, že dojde u mladistvého k nějakému provinění, 57 % rodičů postupuje tak, že se snaží si o tom se synem či dcerou promluvit, domluvit a poradit. Další možností byl trest s dohledem a bez další kontroly. 20 % takto dotazovaných trest udělí a také si ho zkontroluje, část však pouze sdělí obsah úkolu, ale dál se již nezabývá, jestli byl trest mladistvým naplněn. Z toho usuzují, že více angažovaní rodiče mají nejenom snahu si s mladistvým pohovořit, ale pokud již udělí trest, dbají na jeho plnění. Poslední část rodičů zastoupená v 13 % v těchto situacích nedělá nic. Kdyby byla možnost, ještě bych se u této skupinky dotázala, jestli by mi mohli tento postoj přiblížit. Jestliže pro dané chování neshledávají přínosnou promluvu a domluvení, ani určité potrestání, co je tedy vede k takovému postoji.

Otázka č. 21: *Naopak, když se mu/jí ve škole něco podaří, reaguji na to tak, že ho/ji*

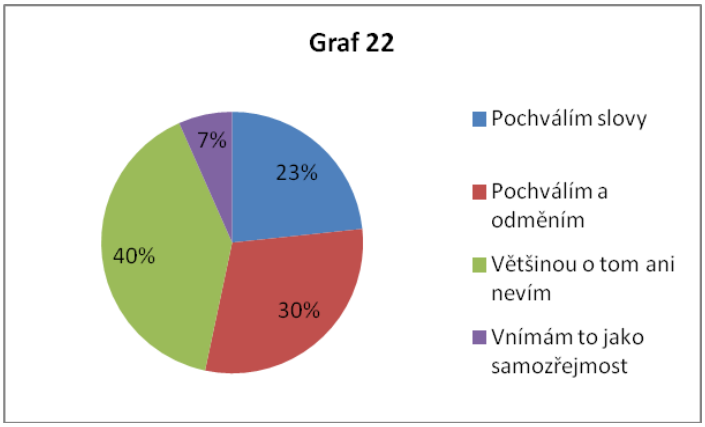

Ve chvílích úspěchů a zdaru jsou mladiství ve většině případů rodiči přehlédnuti, jelikož se k nim tato informace nedostane. Dokonce 40 % rodičů označilo odpověď, že většinou o nějakém zdaru mladistvého neví. 53 % rodičů na úspěch mladistvého reaguje pochvalou, větší polovina ji doplní ještě odměnou. Zpětně, kdybych tuto otázku rozšířila o možnost, aby se rodiče mohli slovně vyjádřit, ráda bych se dozvěděla, jaká situace či výkon je rodiči hodnocena za úspěšnou. Jestli chválí a odměňují za každou dobrou známku, či pouze za 1 z velké písemné zkoušky atd. Zbylí rodiče vnímají úspěch svého dítěte jako samozřejmost.

Otázka č. 22: *Má Váš syn/dcera sourozence?*

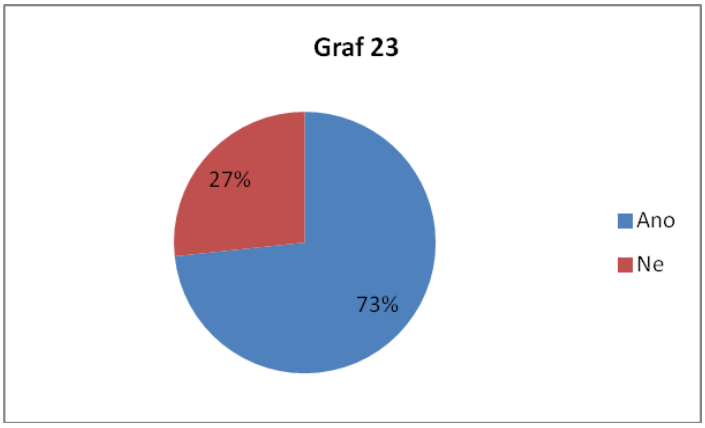

Graf jasně ukazuje, že téměř většina mladistvých delikventů má sourozence. Původně jsem měla v plánu zařadit k této otázce ještě možnost doplnit počet, ale nakonec jsem usoudila, že mi stačí pouze informace, zdali sourozenci jsou nebo ne.

Otázka č. 23: *Má některé z Vašich dětí obdobné problémy a starosti jako Váš syn/dcera?*

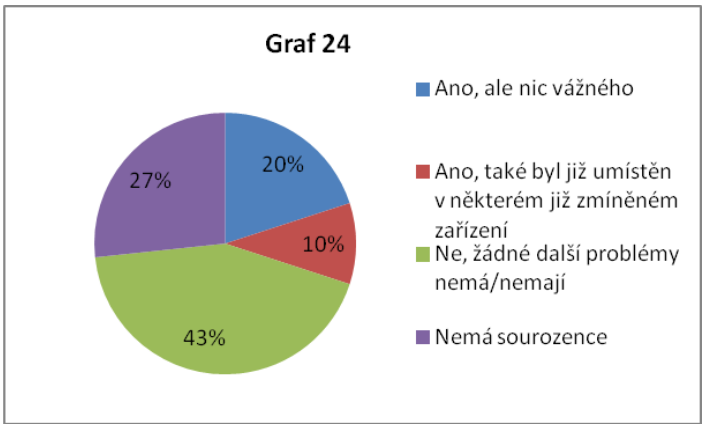

Ze 73 % sourozenců mladistvých delikventů se u 30 % objevily také problémy s chováním, z toho 10 % dětí bylo také umístěno v některém již zmíněném zařízení. Tedy u téměř poloviny rodičů v tomto souboru, kteří mají problém s jedním dítětem, byly zaznamenány potíže i s dalšími sourozenci.

Dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině

V úvodní části kapitoly zabývající se angažovaností ve výchově, jsem se zmínila o dotazníku pro zjišťování stylů výchovy (viz Příloha č. 2). Tento dotazník je dle autorů J. Čápa a P. Boschka z r. 1994 určen dětem od 11 let, a také rodičům dětí, pro které jsem ho taktéž použila já. Zjišťuje emoční vztah rodiče k dítěti a výchovné řízení rodiče. Zkrácený a přeformulovaný dotazník, který jsem si upravila v rámci svých účelů, mi slouží pouze jako doplňující prvek, kterým jsem si chtěla ověřit, jaké prostředí rodiče svou výchovou dětem připravují a jestli se výsledky nějak pojí s odpověďmi na styly výchovy, které rodiče volili v otázce č. 17.

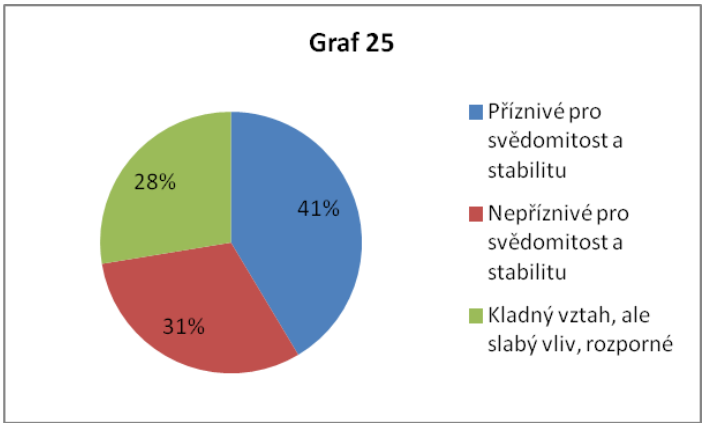

Jednotlivé typy prostředí, která z dotazníku vyšla, jsou prostředí příznivé pro svědomitost i stabilitu, prostředí nepříznivé a prostředí rozporné. Výsledky byly velmi vyrovnané, nelze tedy jednoznačně říci, že výchova v mém výzkumném vzorku by byla jednoznačným činitelem ke vzniku delikventního chování, a že by míru angažovanosti primárně určovala. Kdyby se tomuto věnovala speciální práce, mohlo by to vést např. ke zjištění převládajícího typu prostředí a jeho dopadu na vývoj mladého jedince a tak míry angažovanosti rodičů ve výchovném procesu.

6.3.6 Míra zodpovědnosti se schopností sebereflexe

Pro zjištění míry angažovanosti rodičů v procesu resocializace delikventně se chovajícího mladistvého, je dle mého názoru, potřeba zjistit a zodpovědět si, zdali rodiče cítí zodpovědnost za chování mladistvého, ať už je jakékoli. Druhým podstatným bodem je jejich schopnost sebereflexe, tudíž tendence pracovat na sobě samém, aby se mladistvý, který projde daným procesem, navracel do co možná nejzdravějšího prostředí rodinného zázemí. Abych zpracovala tuto část, využívám otázek č. 12-13 a otázky č. 26-27. Myslím si, že rozmístění otázek v tomto případě přispělo ke snížení vlivu jednotlivých obsahů na sebe a tedy i výpovědí rodičů.

Otázka č. 26: *Myslíte si, že se může situace doma podílet na problémech a chování Vašeho syna/dcery?*

Pro tuto otázku jsem zvolila formu jak pevně stanovených odpovědí, tak také možnost doplnit otázku vlastním vyjádřením, a to v případě, že rodič bude s otázkou souhlasit.

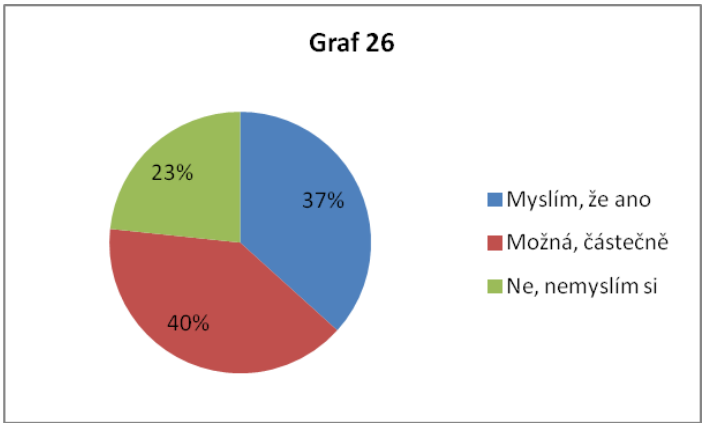

Dle grafického znázornění lze vidět, jak rodiče vnímají, že se domácí prostředí může podílet na problémovém chování jejich syna či dcery. V 37 % označili odpověď myslím, že ano a v 40 % možná, částečně. V možnosti uvést svůj názor a postřeh, matky ve třech případech sdělily, že mladistvý postrádá otce, který se v jejich domácnosti nevyskytuje. Jedna z nich dále uvádí, že dcera se s novým partnerem stále ještě nesmířila, další, že problémem je špatná komunikace s otcem a jeho nespolupráce, sama vše nestíhá. Jako argument se dále objevovala nízká aktivita otce, která by pomohla matce, aby se synem trávila více času a tím měla i větší prostor pro výchovné působení, hlavně v oblasti disciplíny. Kromě otcovské neangažovanosti, jedna z matek říká, že škola je špatná a také místo, kde bydlí, což zdůvodňuje výskytem romské populace.

Mezi odpověďmi se objevila taktéž přesvědčení, že domácí prostředí nemá na problémech mladistvého vliv a to v 23 %.

Otázka č. 12: *Snažil(a) jsem se během nepřítomnosti mého syna/dcery změnit své chování, situaci doma, aby se co nejvíc zmenšila možnost nového vzniku problému.*

I zde se rodičům nabízí jak předem dané možnosti pro výběr, tak také prostor pro své připomínky. Tato forma není moc často rodiči využívaná, přesto se najdou ti, kteří svůj výběr dále rozšíří vlastním příspěvkem. Pomáhá mi to se na danou oblast podívat jejich očima a tak určité situace lépe chápat.

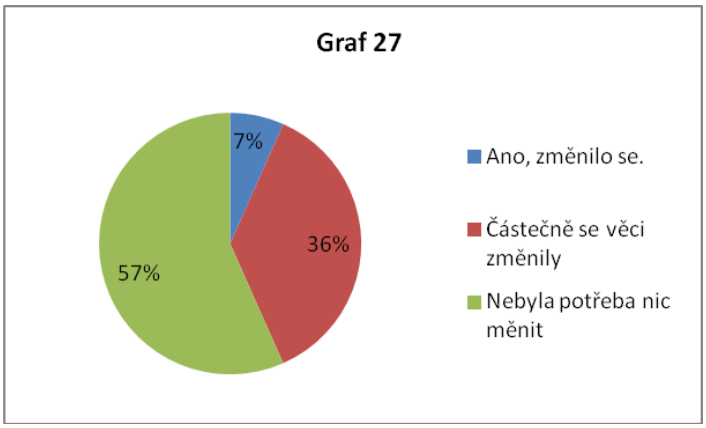

Srovnáním tohoto grafu a grafu předchozího jsem dospěla k poznatku, že i přes vysoký počet rodičů souhlasících, že má domácí prostředí vliv na chování mladistvého, se pouhých 7 % z nich odhodlalo něco skutečně změnit. Částečně o změně hovořilo 36 %, ale větší polovina se postavila k názoru, že nebylo potřeba měnit nic. Pouze jedna účastnice výzkumu svou odpověď přiblížila a to, že se změnilo chování jejího partnera. Jak a proč to bylo potřeba, dále nekomentovala. V tomto případě by bylo vhodné se dále ptát a tím dojít k zmiňované schopnosti sebereflexe, na kolik jsou rodiče sebekritičtí a jak moc si uvědomují, že je potřeba jejich angažovanost.

Otázka č. 13: *Mou oporou byl/byla, s celou situací se mi pomohl vyrovnat*

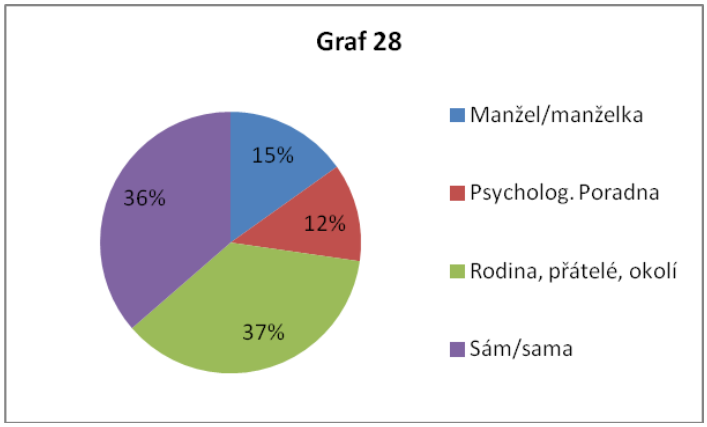

Rodiče a jejich péče se projevila také v schopnosti vyhledání si pomoci i pro svou osobu. Nejvíce rodičů hledalo podporu v rodině, u přátel a okolí. Velmi často se s celou situací však vyrovnávali sami. Manželskou oporu vyhledalo pouze 15 % žen, pomoc odbornou využilo 12 % rodičů.

Otázka č. 27: *Cítíte sám/sama zodpovědnost za syna/dceru a jeho chování?*

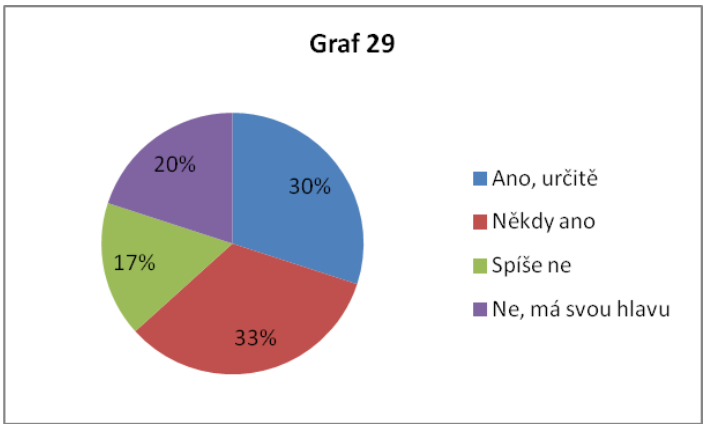

Míra zodpovědnosti za chování mladistvého je téměř vyrovnána. 30 % rodičů se jednoznačně cítí zodpovědní za svého dospívajícího, 33 % někdy, 17 % spíše ne a 20 % takto dotazovaných rodičů se přiklání k názoru, že mladistvý má již svou hlavu.

6.4 Závěr k výzkumu

Z výsledků analýzy dat vyplývá, že téměř většina rodičů, jež se angažuji při resocializaci mladistvých delikventů, jsou matky. Tohoto jsem si byla vědoma ještě před tím, než se mi to také potvrdilo v mém výzkumném vzorku, jelikož při rozhovorech s kurátory pro mládež byly ženy jednoznačně aktivnější a starostlivější, než otcové těchto dětí. Nejčastějším důvodem jsou rozvedená manželství a tudíž trvalé bydliště mladistvého u matky. I přesto, že jsem zaznamenala manželské páry a odpovědi, že o dítě se starají oba rodiče, v nadpoloviční většině jsou matky samoživitelky, a tudíž je i veškerá péče a výchova pouze na nich. S tímto souvisejí argumenty matek, že celkový čas na mladistvého je velmi malý, s čímž si uvědomují, že může souviset problémové chování a výchovná neovladatelnost mladistvého.

Setkání rodiče s kurátorem pro mládež probíhá buďto na žádost školy kvůli výchovným problémům a záškoláctví mladistvého, anebo z důvodu kontaktování rodičů policií. V tomto případě se jedná již o závažnější prohřešek jedince, od alkoholismu a požívání omamných látek až po krádeže, ničení cizího majetku a trestnou činnost. Pouze minimum rodičů přicházejí ke kurátorům z vlastní iniciativy. Umím si představit, že první schůzka s tímto sociálním pracovníkem nemusí být dvakrát příjemná, jelikož rodič většinou ani netuší, že se něco s mladistvým děje, nebo jednotlivá upozornění neustále přehlíží. Angažovanost se zde také ukazuje z pohledu rodičovského hodnocení, tedy míry spokojenosti, se spoluprací jich a kurátorů. Jedině spolupracující rodiče jsou totiž schopni si něco uvědomit, něčím přispět, něco změnit.

Během zpracování dat v oblasti angažovanosti rodičů ve spolupráci s výchovnými zařízeními jsem došla k názoru, že se rodiče o mladistvého zajímali, v zařízení jej navštěvovali a část z nich se taktéž zapojila do programu výchovného procesu společně s mladistvým. Co se týče samotných zařízení, v polovině případů matky tvrdí, že snaha těchto zařízení zapojit rodiče do resocializace mladistvých je nízká a prostor pro aktivitu téměř žádný. Myslím si, že je to dáno tím, že u internátních zařízení tyto prostory

jsou právě proto, že mladistvý zde stráví určitý čas mimo své prostředí a bylo by nevhodné, aby se odtrhnul od rodiny, do které se opět navrátí. U těch docházkových středisek taková nutnost být nemusí. I přesto považuji za velmi přínosné a v procesu resocializace za téměř nezbytné, aby rodiče byli vybízení ke spolupráci a to u všech typů zařízení, pokud to okolnosti dovolí.

Nejen během výchovného působení v resocializačních zařízeních, ale také následně v domácím prostředí projevovali rodiče určitou angažovanost a to ve schopnosti vnímat změny projevující se na jejich potomkovi. Viditelné změny zpozorovali téměř všichni. Je mi líto, že jsem opomněla otázku, v čem se tyto změny projevily, myslím si, že by to v poznání rodičovského vztahu k mladistvému bylo velmi přínosné. Komunikace mezi rodičem a dospívajícím je v hlubší míře spíše výjimečná. Díky nízké schopnosti komunikovat, rodič skoro nemá šanci se o mladistvém dozvědět něco pozitivního.

Výchovný styl, který převládá v rodinách tohoto šetření, je autoritativní, jehož důraz se klade na disciplínu a vytváření zdravých pravidel v domácnosti. Nejenom rodiče autoritativní, ale také zastánci liberálů a autoritářů se snaží vytvářet v domácím prostředí nějaká pravidla a k tomu uzpůsobit domácí činnosti. Mladiství se nejčastěji podílejí na úklidu vlastního pokoje a domova, vynášejí smetí, myjí nádobí apod. Jejich dodržování však pokulhává. Jako jeden z ukazatelů vytváření disciplíny a hranic vnímám autoritu v rodině, která se o pravidla a jejich plnění takříkajíc stará. Asi u poloviny rodin je však její nositel neznámý, a když, tak ji představují matky. Ty také nejčastěji samy řeší problémy ve škole. Prostředek, jakým rodiče řeší problémy v případě provinění mladistvého, je nejčastěji rozhovor, kterým se snaží domlouvat a v případě potřeby radit. Pokud sáhnout po metodě trestu, chtějí vědět, že bude splněn. Školní úspěchy a zdary se rodiče snaží pochválit, často mladistvého také něčím odmění. Problémem je, že většinou vůbec neví, kdy a v čem byl úspěšný. Zajímavé bylo zjištění, že u poloviny rodin, které měli kromě mladistvého ještě další děti, se již také u některých objevily problémy s chováním.

V návaznosti na výchovu a výchovné praktiky, které ukazují, jak rodinné prostředí může mladého jedince formovat, je důležité neopomenout

zodpovědnost a sebekritičnost. Rodiče vnímají určitý podíl domácího prostředí na vzniku a vývoji problémového chování, ale nemají tendenci ani potřebu se na něm angažovat a tedy něco měnit. A když, tak veškerou kritiku vysílají směrem dál (především matky k otcům). Ale sami na sobě neshledávají nic, co by mohlo mít negativní vliv. I přesto se několik málo rodičů rozhodlo vyhledat psychologickou či poradenskou pomoc. Nejčastější formou podpory byla rodiči zmiňována rodina, přátelé, manžel, až příliš často se však s celou situací vyrovnávali sami. Jeden z hlavních ukazatelů angažovanosti a hnacích prostředků se mi jeví zodpovědnost rodičů za své dítě. Míra zodpovědnosti se samozřejmě s věkem mladého jedince mění, i přesto si troufám říct, že její ukazatel je velmi shodný s celkovou tendencí rodičů jednat. V mém zkoumaném vzorku ji pocítila větší polovina rodičů.

Po analýze získaných údajů se mi dostalo většího náhledu na celý proces sběru dat a především jejich zpracování. Dotazník, který jsem pro tuto práci vytvořila, se mi jeví jako vyhovující, ale pro další použití bych ho určitě upravila. Některé otázky bych doplnila nebo rozšířila a také bych dala více prostoru na vyjádření názoru respondentů vlastními slovy (např. otázky č. 14-16). Zvážila bych i otevřenější podobu dotazníku, přímější dotazy specifičtějšího zaměření. Pro lepší náhled na danou problematiku bych se více zaměřila na angažovanost rodičů v rámci resocializace mladistvého jedince v domácím prostředí již po absolvování výchovného zařízení. Velmi užitečný shledávám pohled mladistvého na rodiče a jeho působení během převýchovy. Zajímalo by mne, jak v těchto chvílích rodiče vnímá, jestli a jak se změnil postoj mladistvého k rodiči, zdali ho vnímá potřebným a chtěným a jestli na daném rodiči zpozoroval také nějaké změny. Největší potřebu však pociťuji ve větším výzkumném vzorku. Počet, se kterým jsem pracovala, byl opravdu na hranici minima, čehož jsem si vědoma, nelze z něj tedy vyvozovat obecná východiska a výsledné hodnoty brát jako určující pro populaci.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala otázkou angažovanosti rodičů při resocializaci mladistvých delikventů. Tuto práci jsem započala studiem příslušné odborné literatury a pomocí rozhovorů s kurátory pro mládež jsem si tak stanovila osnovu, jak budu v práci postupovat. Jednotlivé kapitoly teoretické části vymezují základní pojmy, objasňují profil mladistvého delikventa, zabývají se rodinou a jejím významem pro mladého člověka a také se soustřeďují na resocializační proces a využití psychoterapie při práci s celou rodinou.

Pro zpracování výzkumné části jsem využila dotazníkového šetření, ve kterém jsem se zaměřila na rodiče mladistvých delikventů ve věku 15-18 let z okolí Prahy, Brna a Ostravy. Cílem této práce bylo jak zodpovědět výzkumnou otázku, tak také vytvořit si možný náhled na situaci rodičů a mladistvých a jejich vztah. Prostředí, ve kterém mladistvý dospívá, shledávají rodiče jako částečně rizikové, i přesto nepociťují nutkání s tímto zjištěním něco dělat. Během umístění mladistvého ve výchovném zařízení se snaží využívat možností návštěv a dokonce se aktivně zapojit do programu zařízení. Zájem projevují ale pouze matky, míra angažovaných otců je velmi nízká. Během resocializačního procesu je zapotřebí, aby fungovaly obě strany a to jak mladistvý, tak také rodiče. Resocializační proces nelze shrnout do třech měsíců, je to dlouhodobý proces, který začíná rozhodnutím mladistvého problémy řešit a končí jeho zakořeněnou schopností rozhodnout se mezi tím, co je správné a tím, co už ne. Angažovanost rodičů při resocializaci mladistvých delikventů je ve velké míře individuální a ovlivněná jejich schopností sebereflexe a vnímání zodpovědnosti.

I přesto, že tuto práci nelze uplatnit v obecném rozsahu, z důvodu malého počtu respondentů, mne osobně zpracování bakalářské práce obohatilo a následná zjištění přinutila, abych změnila svůj počáteční názor. Myslím si, že v této práci existují místa, která by se dala využít pro další samostatnou práci a tak se danou problematikou zabývat ještě hlouběji.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BURT, C. *The young delinquent.* London: University of London Press, 1965.

CZAPÓW, C. a S. JEDLEWSKI. *Resocializační pedagogika.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. ISBN 14-646-81.

ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4.

HARTL, P., a HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník.* Praha: Portál, 2009, s. 100, 488, 507, 511, 512. ISBN 978-80-7367-569-1.

HERETIK, A., st., HERETIK, A. ml. aj. *Klinická psychológia.* Nové Zámky: Psychoprof, 2007. ISBN 978-80-89322-00-8.

JEDLIČKA, R. aj. *Děti a mládež v obtížných životních situacích.* Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

JEDLIČKA, R. a KOŤA J.. *Aktuální problémy výchovy: analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže.* Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-555-8.

KOMENSKÝ, J. A. *Informatorium školy mateřské*. Praha: Kalich, 1992. ISBN 80-7017-492-7.

KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese.* Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-181-6.

KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence.* Praha: Victoria, 1995. ISBN 80-7187-022-6.

KOUKOLÍK, F. a DRTILOVÁ, J. *Zlo na každý den.* Praha: Galén, 2001. ISBN 80-7262-088-6.

KRAUS, B. *K současným problémům mládeže.* Praha: Horizont, 1990. ISBN 40-006-90.

KRAUS, J. aj. *Nový akademický slovník cizích slov.* Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2.

KREJČÍ, M. *Uplatňování jógy v resocializačním procesu dětí a mládeže.* České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1998. ISBN 978-80-7040-311-2.

KURELOVÁ, M., SEKERA, O. a KUBÍČKOVÁ H. *Komunitní systém v resocializačních zařízeních pro adolescenty II. – proces reedukace a resocializace očima dětí a analýza profesních činností vychovatelů a učitelů ve výchovných ústavech.* Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7368-535-5.

LABÁTH, V. aj. *Riziková mládež.* Praha: Sociologické nakladatelství, 2001. ISBN 80-85850-66-4.

LANGMEIER, J. a KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie* 2. aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.

LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace.* Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-507-3.

LINHART, J. aj. *Slovník cizích slov pro nové století.* Litvínov: Dialog, 2004, s. 32. ISBN neuvedeno.

MATĚJČEK, Z. *Rodič a děti*. Praha: Avicenum, 1989. ISBN 80-056-89.

MATOUŠEK, O., aj. *Práce s rizikovou mládeží.* Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-064-2.

MATOUŠEK, O. a KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence.* Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.

NOVOTNÝ, O., J. ZAPLETAL aj. *Základy kriminologie.* Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7066-821-0.

PODANÁ, Z., a BURIÁNEK, J. *Česká mládež v perspektivě delikvence (Výsledky mezinárodního výzkumu ISRD-2).* Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2007. ISBN 80-86284-68-9.

REJMAN, L. *Kapesní slovník cizích slov*. Praha: SPN, 1971, s. 18.

SLOMEK, Z. *Etopedie*. Praha: UJAK, 2010. ISBN 978-80-86723-84-6.

ŠVANCAR, Z. a BURIANOVÁ, J. *Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. ISBN 14-363-88.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I., dětství a dospívání.* Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-0956-0.

VEČERKA, K. aj. *Mladiství pachatelé na prahu tisíciletí.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. ISBN 80-7338-033-1.

VITÁSKOVÁ, K. *Etopedie: Vybrané okruhy etopedické problematiky.* Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2005. ISBN 80-7368-123-4.

ZÁŠKODNÁ, H. *Sociální deviace dětí a mládeže.* Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 1998. ISBN 80-7042-519-9.

ZOUBKOVÁ, I. *Kontrola kriminality mládeže.* Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-08-2.

INTERNETOVÉ ZDROJE

HARRIS, A., ANDREW-POWER, K. a GOODALL, J. *Do Parents Know They Matter? Raising Achievement Through Parental Engagement.* London: Continuum International, 2009. ISBN 9781855395831 Dostupné také z: http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10427171

ZÁKONY

ČESKO. Zákon č. 401/2012 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, kterým se mění zákon č.359/1999 Sb. In: *Sbírka zákonů a nařízení 2012.* Částka 147, § 31

PŘÍLOHA 1

Dotazník: Angažovanost rodičů při resocializaci mladistvých delikventů

Pohlaví: muž / žena Věk:

1. **Vaše nejvyšší dosavadní vzdělání**

- ZŠ/SŠ bez maturity
- SŠ s maturitou
- VOŠ
- VŠ

2. **Momentálně jsem**

- Vdaná/ženatý
- Rozvedená(ý)
- Nezadaná(ý)

3. **O svého syna/dceru se starám společně s**

- Manželem/manželkou
- Partnerem/partnerkou
- Sám/sama
- Jinak (napište):

4. **Jak byste popsali problém Vašeho syna/dcery, s čím se potýká/potýkal(a)? – *i více odpovědí***

- Výchovné problémy
- Záškoláctví
- Šikana
- Alkohol
- Omamné látky
- Krádeže
- Ničení cizího majetku
- Trestná činnost (jiná)
- Jiné (napište):

5. **Naše/mé první setkání s kurátorem pro mládež bylo**

- Na žádost školy
- Policejní ohlášení
- Vlastní iniciativa, hledání řešení
- Jiné (napište):

6. **Práci s kurátorem pro mládež bych ohodnotil(a) na stupnici 1-5, kde 1 je zcela nespokojen(a) a 5 je zcela spokojen(a)**

1 2 3 4 5

7. **Náplň práce kurátora pro mládež je pomoci Vám vyhledat vhodné organizace či pomocné instituce. Využili jste – *možnost zaškrtnutí více možností***

- Středisko výchovné péče
- Diagnostický ústav
- Psychiatrická léčebna
- Probační mediační služba – motivační programy
- Krizové centrum
- Ústavní péče
- Triada
- Jiné (napište):

8. **S touto zvolenou organizací jsme byli spokojeni/nespokojeni – ohodnoťte na stupnici 1-5 (1 je zcela nespokojen(a) a 5 je zcela spokojen(a))**

1 2 3 4 5

9. **Během pobytu mého syna/dcery ve výchovném zařízení jsem ho/ji měl(a) možnost navštívit**

- Ano, učinil/učinila jsem tak několikrát
- Ano, navštívil(a) jsem ho/ji jednou
- Ano, ale nenavštívila jsem ho/ji
- Ne, tuto možnost jsme neměli

10. **Během pobytu dítěte ve výchovném zařízení jsem měl(a) možnost zapojit se do programu a tak spolupracovat s dítětem a organizací**

- Ano, zapojil(a) jsem se

- Ano, ale nezapojil(a) jsem se
- Chtěl(a) jsem, ale…
- Ne, tato možnost nebyla

11. Zpozoroval(a) jsem, že se po návratu domů chování mého syna/dcery

- Razantně změnilo
- Částečně změnilo
- Nezměnilo

12. Snažil(a) jsem se během nepřítomnosti mého syna/dcery změnit své chování, přístup, prostředí, aby se co nejvíc zmenšila možnost nového vzniku problémů

- Ano, udělal(a) jsem spoustu změn (napište):
- Částečně se věci změnily
- Nic se nezměnilo

13. Mou oporou byl/byla, s celou situací mi pomohl se vyrovnat

- Manžel/manželka
- Psycholog, poradna
- Rodina, přátelé, okolí
- Sám/sama
- Jinak (napište):

14. Komunikace – během dne se máme čas pozdravit

- Vůbec ne
- Výjimečně
- Běžně

15. Dozvím se od něj/ní, co bylo ten den ve škole

- Vůbec ne
- Výjimečně
- Běžně

16. Poví mi i o tom, jak se cítí, co by rád(a) udělal

- Vůbec ne
- Výjimečně
- Běžně

17. Ve výchově pokládám za správnější

- Vím, co je pro mého syna/dceru nejlepší, o důležitých věcech proto rozhoduji
- Nechávám svého syna/dceru dělat si, co si přeje, co se mu/jí zlíbí, nechávám mu/jí volnost
- Snažím se předat svému synovi/dceři určitou disciplínu, strukturu v životě, hranice
- Jinak (napište):

18. Pro mého syna/dceru je doma autoritou

- Otec
- Matka
- Jiný
- Nevím

19. Problémy např. ve škole řeším/řešíme

- Společně s manželem/manželkou
- Sám/sama
- Neřešíme vůbec, nejde to
- Jinak (napište):

20. V případě jeho/jejího provinění postupuji/postupujeme

- Promluvíme si o tom, snažím se mu/jí domluvit, poradit mu/jí
- Udělím mu/jí trest, dohlížím na jeho splnění
- Udělím mu/jí trest, již dále nekontroluji
- Většinou nedělám nic

21. Naopak, když se mu/jí ve škole něco podaří, reaguji na to tak, že ho/ji

- Pochválím slovy
- Pochválím a odměním
- Většinou o tom ani nevím
- Vnímám to jako samozřejmost

22. Má Vaše dítě sourozence?

- Ano
- Ne

23. Máte některé z Vašich dětí obdobné problémy a starosti jako Váš syn/dcera?

- Ano, ale nic vážného
- Ano, také byl již umístěn v některém již zmíněném zařízení
- Ne, žádné další problémy nemá/nemají

- Nemá sourozence

24. Platí pro Vaše dítě nějaké domácí pravidla? Vyberte *(i více odpovědí):*

- Večerka
- Úklid pokoje, pomoc s úklidem doma
- Starání se o sourozence
- Mytí nádobí
- Vynášení smetí
- Drobné opravy

25. Dodržuje to

- Bez problému
- Někdy ano/někdy ne
- Téměř ne

26. Myslíte si, že se může situace doma podílet na problémech a chování Vašeho syna/dcery

- Myslím, že ano
- Možná, částečně
- Ne, nemyslím si
- Pokud ano, zkuste napsat, jak:

27. Cítíte sám/sama zodpovědnost za syna/dceru a jeho chování?

- Ano, určitě
- Někdy ano
- Spíše ne
- Ne, má svou hlavu

PŘÍLOHA 2

Dotazník pro zjišťování způsobu výchovy v rodině – zkrácená a upravená forma původního dotazníku dle autorů J. Čápa a P. Boschka

Ano – Z části – Ne

			Měl(a) jsem opravdový zájem o to, co dělá.
			Vyčítal(a) jsem mu/ji, že mě zklamal(a).
			Nechal(a) jsem ho/ji dělat, co ho/ji baví, i když měl(a) pomáhat v domácích pracích.
			Přál(a) jsem si, aby mi dal(a) pokoj se svými problémy.
			Chtěl(a) jsem vždy přesně vědět, co a jak dělá.
			Bral(a) jsem vážně jeho/její názory a přání.
			Často jsme se spolu zasmáli a měli dobrou náladu.
			Choval(a) jsem se ke němu/ní chladně, málo přátelsky.
			Když se mu/jí něco nepovedlo, snažil(a) jsem se ho/ji povzbudit a pomoci.
			Nechal(a) jsem ho/ji chodit, kam se mu/jí líbí.
			Často jsem na něj/ní křičel(a) a rozčiloval(a) se.
			Nechal(a) jsem ho/ji chodit k jídlu a spát v takovou dobu, kdy mu/jí to vyhovovalo.
			Důvěřoval(a) jsem mu/jí.
			Přísně jsem požadoval(a), aby měl(a) jen nejlepší školní prospěch.
			Spokojil(a) jsem se s jeho/její výmluvou, i když šlo o něco vážného.

ANOTACE

Tato bakalářská práce se zabývá angažovaností rodičů při resocializaci mladistvých delikventů. Práce je rozdělená do dvou částí, na část teoretickou a část empirickou. Teoretická část je dále členěná do 6 kapitol. V první kapitole se vymezují základní pojmy, v druhé se popisuje angažovanost. Třetí kapitola se zabývá pojmem mladistvý delikvent. Čtvrtá kapitola objasňuje pojem rodina a její výchovné styly a pátá kapitola je zaměřena na resocializaci. V poslední kapitole jsou vymezeny možnosti psychoterapie. V empirické části bakalářské práce je popsán výzkumný vzorek, použitá metoda sběru dat, způsob zpracování dat a výsledky výzkumného šetření provedené pomocí dotazníkového šetření. Cílem této práce bylo zjistit, jak se rodiče angažují při resocializaci mladistvého delikventa.

KLÍČOVÁ SLOVA

Angažovanost, rodiče, resocializace, mladistvý, delikvence.

ABSTRACT

This bachelors thesis deals with the engagement of parents in the resocialization of juvenile delinquent. The work is divided into two parts, the theoretical and empirical. The theoretical part is divided into six chapters. The first chapter defines the basic concepts, the second describes the engagement. The third chapter deals with the term juvenile delinquent. The fourth chapter explains the concept of family and its educational styles and fifth chapter focuses on resocialization. The last chapter defines the possibilities of psychotherapy. The empirical part of this bacholors thesis describes the research sample, the method used for data collection, data processing method and results of an investigation conducted by the questionnaire survey. The aim of this study was to determine how parents engages in a juvenile delinquent resocialization.

KEYWORDS

Engagement, parents, resocialization, juvenile, delinquency.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autorky: Petra Zielonková

Studijný program: Bc.

Studijný obor: Psychologie – jednooborová

Název práce: Angažovanost rodičů při resocializaci mladistvých delikventů

Počet stran (bez příloh): 56

Celkový počet stran příloh: 6

Počet titulů české literatury a pramenů: 28

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 4

Počet internetových odkazů: 1

Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Janotková

Rok dokončení práce: 2013

Evidenční list knihovny

Souhlasím s tím, aby moje bakalářská práce byla využívána ke studijným účelům.

V Praze, dne: ..... ……

Uživatelé potvrzují svým podpisem, že pokud tuto bakalářskou práci využijí ve své práci, uvedou ji v seznamu literatury a budou jí řádně citovat jako každý jiný pramen:

Jméno, příjmení	**Adresa**	**Datum**	**Podpis**

Posudek vedoucí bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií

Jméno a příjmení studentky: Petra Zielonková
Obor studia: jednooborová psychologie
Název práce: Angažovanost rodičů při resocializaci mladistvých delikventů
Vedoucí práce: Mgr. Zuzana Janotková

Technické parametry práce:
Počet stránek textu (bez příloh): 56
Počet stránek příloh: 6
Počet titulů v seznamu literatury: 33

	0**	1	2	3	4
Výběr tématu					
Závažnost tématu		x			
Oborová přiléhavost tématu		x			
Originalita tématu a jeho zpracování			x		
Formální zpracování					
Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)		x			
Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)		x			
Formální zpracování (jasnost tématu, rozčleněni textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)		x			
Metody práce					
Vhodnost a úroveň použitých metod		x			
Využití výzkumných empirických metod		x			
Využití praktických zkušeností			x		
Obsahová kritéria a přínos práce					
Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)		x			
Naplnění cílů práce		x			
Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu		x			
Návaznost kapitol a subkapitol		x			

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi		x			
Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)		x			

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Uvádíte ve své práci, že Vás osobně obohatila a následná zjištění přinutila změnit svůj počáteční názor? Jaký byl?

Co hodnotíte jako nejtěžší úsek empirické části?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Studentka ve své bakalářské práci seznamuje s tématem "Angažovanost rodičů při resocializaci mladistvých delikventů".

V teoretické části systematicky informuje o důležitých aspektech s tématem souvisejícím.

Od základní terminologie jsou kapitoly dál věnovány do hloubky jak pojetím „mladistvého delikventa" a příčinám delikventního jednání, tak tématem rodiny, resocializace a způsobům intervence. Teoretickou část práce uzavírá kapitola pojednávající o možnostech psychoterapie k dané problematice.

Všechny kapitoly práce na sebe navazují a informují jasně a přehledně o daném tématu. Za přínosnou považuji kapitolu, která seznamuje s diagnostikou prožívané smysluplnosti a uvádí hlavní dotazníkové metody používány v ČR.

Celkově vnímám teoretickou část obsahově ucelenou.

Pokud zmíníme formální aspekty práce, lze konstatovat, že jsou v pořádku, text práce je koherentní a kapitoly na sebe navazují přehledně. Studentka také správně dle pokynů pracovala s odbornou literaturou a citacemi. Jazyk v odborném textu odpovídá formálním požadavkům.

Empirickou část vnímám jako metodologicky kvalitní. Oceňuji sestavení vlastního dotazníku, upravený dotazník pro zjišťování způsobů výchovy a osobní vklad a zájem o výzkum. Cílem bylo zjistit jak se rodiče angažují při resocializaci svého mladistvého delikventa, pak dále jak rodiče spolupracují s kurátory pro mládež, s výchovnými zařízeními, jak pracují sami na sobě, k jakým výchovním stylům se přiklánějí a především, zdali pociťují zodpovědnost za problémové chování svého dítěte.
Studentka ve své práci na otázky odpověděla a má jak odborný tak osobní náhled na problematiku a vidí z daného vyhodnocení jakým dalším směrem by mohla problematika vyvíjet z hlediska výzkumu.

Pokud zmíníme formální aspekty práce, lze konstatovat, že jsou v pořádku, text práce je koherentní a kapitoly na sebe navazují přehledně. Studentka také správně dle pokynů pracovala s odbornou literaturou a citacemi. Jazyk v odborném textu odpovídá formálním požadavkům.

Celkově hodnotím bakalářskou práci jako velmi přínosnou a cennou.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: 17.5.2013

Posudek oponenta bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií

Jméno a příjmení studentky: Petra Zielonková
Obor studia: Psychologie-jednooborová
Název práce: Angažovanost rodičů při resocializaci mladistvých delikventů
Oponent práce: Mgr. Lucie Vacková

Technické parametry práce:
Počet stránek textu (bez příloh): 56
Počet stránek příloh: 6
Počet titulů v seznamu literatury: 32

	0**	1	2	3	4
Výběr tématu					
Závažnost tématu		x			
Oborová přiléhavost tématu		x			
Originalita tématu a jeho zpracování		x			
Formální zpracování					
Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)		x			
Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)		x			
Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)		x			
Metody práce					
Vhodnost a úroveň použitých metod		x			
Využití výzkumných empirických metod		x			
Využití praktických zkušeností		x			
Obsahová kritéria a přínos práce					
Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)	x				
Naplnění cílů práce		x			
Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu		x			
Návaznost kapitol a subkapitol		x			

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi		x			
Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)		x			

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

1) Vysvětlete rozdíly těchto tří výchovných rodičovských stylů: autoritářský, autoritativní, liberální.

2) Jaké konkrétní dopady mohou mít zvolené výchovné styly na vývoj dětí? Jsou jedinými ovlivňujícími faktory utvářejícími osobnost dítěte?

Celkové zhodnocení (klady a nedostatky):

Autorka bakalářské práce si zvolila téma, které přiléhavě odpovídá jejímu studovanému oboru. Zabývá se mírou angažovanosti rodičů mladých delikventů. V teoretické části definuje klíčové pojmy, podrobněji nastiňuje termíny angažovanost, dospívání, adolescentní krizi, delikvenci a kriminalitu mladistvých, věnuje se příčinám delikventního chování i významným faktorům ovlivňujícím jejich rozvoj. Dále se věnuje rodině a jejím nejčastěji uplatňovaným výchovným stylům, předkládá výstupy z několika významných výzkumných projektů, zabývajících se ranými vztahy mezi rodiči a jejich dětmi. V další části BP se zaměřuje na resocializaci a možnosti terciální prevence v prostředí ČR, které porovnává se zahraničními intervenčními modely. Krátce se zmiňuje o možnostech psychoterapie při práci s rizikovou mládeží. V empirické části BP autorka předkládá detailní postup kvantitativního výzkumného šetření na vzorku 30 osob, kde využila strukturovaný dotazník s 27 otázkami. K tematickým okruhům dotazníkového šetření použila otázky zaměřující se na obecnou charakteristiku výzkumného vzorku, na angažovanost rodičů při spolupráci s kurátorem pro mládež, či s výchovným zařízením. Dále pak na angažovanost rodičů po návratu mladistvého z výchovného zařízení domů, včetně ochoty uvědomit si jejich osobní zodpovědnost za jeho problematické chování, případně i ochotu změnit dosavadní výchovné působení.

BP hodnotím po stránce obsahové, formální i gramatické za velmi zdařilou. Drobné nepřesnosti jsem zaznamenala na s. 19, ř. 1, kdy autorka měla původně na mysli zřejmě psychohygienu učitelů. Podobně tak i na s. 25, ř. 6, kdy autorka měla pravděpodobně na mysli výchovný styl autoritářský na místo uvedený autoritativní. Celkově však hodnotím teoretickou i praktickou část BP za velmi důkladně zpracovanou, z textu je evidentní autorčino nasazení a zájem o věc.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: 12. 5. 2013 Mgr. Lucie Vacková